

Covid-19 sürecinde Güney Avrupa ve Türkiye’de emek piyasasına yönelik sosyal koruma tedbirleri

Social protection measures for the labor market in Southern Europe and Turkey in the covid-19 process

MUSTAFA AYKAÇ¹ , GÜVEN MURAT² 

Ö Z

Covid-19 salgınının en şiddetli ve yoğun olarak etkilediği ülkelerin başında Güney Avrupa ülkeleri gelmektedir. Türkiye de bu küresel salgından etkilenmiştir. Güney Avrupa refah modelinin benzer özelliklerini taşıyan Güney Avrupa ülkeleri (İtalya, İspanya, Portekiz ve Yunanistan) ve Türkiye vaka ve ölüm sayısını en aza indirmek amacıyla karantina tedbirleri uygulamaya koymuştur. Sözkonusu karantina tedbirleri özellikle ülke ekonomileri ve emek piyasaları üzerinde yıkıcı etkilere sebep olmuştur. Bu makale Güney Avrupa ülkeleri ve Türkiye’de Covid-19 salgınının seyrini, ülke ekonomileri ve emek piyasaları üzerindeki etkilerini ve bu etkilerin beraberinde gelen olumsuzlukları hafifletmek amacıyla geliştirilen sosyal koruma tedbirlerinin (ücret sübvansiyonları, aktivasyon tedbirleri, emek piyasası düzenlemeleri ve kısa çalışma süreleri) etkinliğini değerlendirmektedir. Yapılan çalışma araştırmaya dahil edilen ülkelerde sosyal koruma tedbirlerinin geçici bir nitelik taşıdığını, uygulanma esaslarının (kapsam, süre ve ödenek miktarı) farklılık göstermekle birlikte ortak noktalar taşıdığını ve uygulama sonrası ilk göstergelerin olumlu sonuçlara işaret ettiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Emek Piyasası, Güney Avrupa Refah Modeli.

Jel Sınıflaması: E24, B55, J08 .

ABSTRACT

Southern European countries are at the forefront of the countries most severely and intensely affected by the COVID-19 pandemic. Turkey has also been affected by this global pandemic. Southern European countries which have similar characteristics to the Southern European welfare model (Italy, Spain, Portugal, and Greece) and Turkey have implemented quarantine measures to minimize the number of cases and deaths. The mentioned quarantine measures have had devastating effects, especially on national economies and labor markets. This study evaluates the course of the COVID-19 pandemic in Southern European countries and Turkey, its effects on national economies and labor markets, and the effectiveness of social protection measures (wage subsidies, activation measures, labor market regulations, and shorter working hours) developed to alleviate the negative effects that come with these effects. The study reveals that social protection measures have a temporary nature in the countries included in the research, the principles of implementation (scope, duration, and amount of allowance) differ, but they also have common features, and positive results are implied based on the first indicators after the implementation.

Keywords: Covid-19, Labour Market, Southern European Welfare Model.

Jel Classification: E24, B55, J08 .

DOI: [10.47934/tife.11.02.06](https://doi.org/10.47934/tife.11.02.06)



BU ESER CREATIVE COMMONS ATIF 4.0
ULUSLARARASI LİSANSI İLE LİSANSLANMIŞTIR.

1. Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İktisat Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, İstanbul.

ORCID: 0000-0002-3700-9215

2. Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Trabzon.

ORCID: 0000-0003-2449-2532

SORUMLU YAZAR / CORRESPONDING AUTHOR

Güven Murat,
Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Trabzon.

E-mail: guvenmurat@ktu.edu.tr

BAŞVURU / SUBMITTED: 02.09.2022

**REVİZYON TALEBİ /
REVISION REQUESTED:** 04.11.2022

**SON REVİZYON /
LAST REVISION:** -

KABUL / ACCEPTED: 22.11.2022

Atıf / Citation: Aykaç, M., Murat, G. (2022). Covid-19 sürecinde Güney Avrupa ve Türkiye’de emek piyasasına yönelik sosyal koruma tedbirleri. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi e-Dergi*, 11(2), 179-201, <https://doi.org/10.47934/tife.11.02.06>

1. Giriş

Çin'in Wuhan eyaletinde ortaya çıkan Covid-19 salgınının ikinci merkez üssü Güney Avrupa olmuştur. COVID-19 salgınının hızla yayılması sonucunda, diğer birçok ülkede olduğu gibi, Güney Avrupa ülkeleri ve Türkiye virüsün yayılmasını kontrol altına almak amacıyla sosyal mesafenin korunması, temel ve zorunlu alanlar dışında ekonomik faaliyetlerin durdurulması, çalışma sürelerinin kısaltılması, evde karantina ve sokağa çıkma yasağı uygulanması, okulların kapatılması ve seyahat kısıtlamalarına gidilmesi gibi farklı tedbirlere başvurmuştur. Bu tedbirler özellikle ülke ekonomileri ve emek piyasaları üzerinde yıkıcı etkilere sebep olmuştur. Çalışma kapsamında incelenen tüm ülkelerde üretimde ve ticaretteki kesintiler ile talepteki büyük gerilemeler Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) artış hızında diğer bir ifadeyle ekonomik büyümede daralmaları beraberinde getirmiştir. GSYİH artış hızının yavaşlaması emek piyasalarında çalışma sürelerinin azalmasına, işgücü gelirlerinin keskin bir şekilde düşmesine, kayıt dışı istihdamın önemli ölçüde azalmasına, özellikle gençler ve kadınların emek piyasasının dışına itilmesine yol açmıştır.

COVID-19 salgını, birçok ülkenin 2008 Küresel Finansal Krizi'nden henüz kurtulamadığı ve bu krizin yol açtığı tahribatin etkilerinin devam ettiği bir zamanda dünyayı vurmuştur. Zayıflayan emek piyasası kurumlarının yanı sıra değişen iş ve istihdam ilişkileri, dünyanın birçok yerinde artan eşitsizlik ve güvencesizlik düzeylerine ve işgücü gelirlerinde durgunluğa katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda, sosyal korumanın yoksulluğu ve eşitsizliği azaltma konusunda güvenilen ve beklenen işlevinin, önemini ve güncelliğini koruduğuna tanık olunmaktadır. Bu noktada Güney Avrupa ülkelerinde ve Türkiye'de hükümetler istihdamı korumak için işten çıkarmaları önlemeyi ve geçim kaynakları en çok tehdit edilenleri desteklemeyi amaçlayan kapsamlı emek piyasası ve sosyal politika tedbirlerini hızla uygulamaya koymuştur. Sosyal koruma sağlamayı amaçlayan bu tedbirleri sosyal yardım, sosyal sigortalar ve emek piyasaları başlıkları altında toplamak mümkündür.

Bu çalışma Güney Avrupa ülkeleri ve Türkiye'de Covid-19 salgınının seyrini, ülke ekonomileri ve emek piyasaları üzerindeki etkilerini ve bu etkilerin beraberinde getirdiği olumsuzlukları hafifletmek amacıyla geliştirilen istihdam koruma tedbirlerinin etkinliğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, çalışmada Güney Avrupa refah modelinin salgın ile mücadele stratejisinin tutarlılığı ve uygulamanın başarı seviyesinin değerlendirilmesi ile birlikte Türkiye'nin bu alandaki farklı durumunu açıklamak amaçlanmıştır. Çalışma giriş ve sonuç hariç dört ana başlık şeklinde kurgulanmaktadır. İlk ana başlıkta değerlendirmeye zemin hazırlamak üzere, Güney Avrupa refah modelinin temel özellikleri değerlendirilmekte ve Türkiye'nin bu modelle benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konulmaktadır. İkinci ana başlıkta günlük yeni vaka ve günlük yeni ölüm sayılarından yola çıkılarak Covid-19 salgınının seyri ve ülkelerin bu salgını önlemeye yönelik tepkileri incelenmekte ve salgının seyrine paralel olarak alınan tedbirlerin uygulanması açıklanmaktadır. Üçüncü ana başlıkta ise, ele alınan ülkelerde Covid-19 salgınının ekonomiye ve emek piyasasına yansımaları ortaya konulmaktadır. Dördüncü ve son ana başlıkta ise Covid-19 salgınının emek piyasasında çalışanlar üzerinde yol açtığı olumsuz etkileri hafifletmeye ve istihdamı korumaya yönelik uygulamaya konulan ücret sübvansiyonları, aktivasyon tedbirleri, emek piyasası düzenlemeleri ve kısa çalışma süreleri incelenmektedir.

2. Güney Avrupa Refah Modeli ve Türkiye

90'lı yıllardan bu yana, Güney Avrupa ülkelerindeki refah sistemi, Esping-Andersen tarafından yayınlanan ve klasik hale gelen The Three Worlds of Welfare Capitalism (1990)'de ortaya konulan üç genel kabul görmüş modelden farklı bir model olarak görülmeye başlandığı için akademik dünyada yoğun ilgiye mazhar olmuştur. Esping-Andersen tipolojisi, birçok ülkede mevcut olan sosyal hakları ve refah devletlerini örgütlenme farklılıklarını dikkate alarak gruplandırmıştır. Ayrıca bu tipoloji refah devletlerini birbirinden ayırtıkları noktalara ve toplumsal tabakalaşma derecelerine odaklanarak sistematik olarak incelemiştir. Genel olarak, tartışma, Güney Avrupa ya da Akdeniz tipi refah modelinin üç modelden (İskandinav modeli,

Muhafazakâr model ve Liberal modelden) ayırt edilebilecek özel bir grup mu oluşturduğu yoksa sadece ilkel bir sosyal koruma düzeyine atıfta bulunan bir Latin refah modeli mi olduğu etrafında yoğunlaşmaktadır (Culfaz, 2016: 57-58).

Leibfried, Avrupa Birliği (AB)'ne 1980'lerde dahil olan Güney Avrupa ülkelerinin, kendilerine ait bir refah devleti rejimi oluşturuyor gibi görüldüğünü ileri sürmüştür. İspanya, Portekiz, Yunanistan ve bir dereceye kadar (güney) İtalya'yı kapsayan bu refah devleti rejimi, "olgunlaşmamış refah devleti" olarak nitelendirilebilir. Portekiz, İspanya, İtalya ve Yunanistan'da sosyal yardım hakkının bile düzenlenmediğine dikkat çekilmektedir. Bazı açılardan, bu devletler Anglo-Sakson ülkelere benzemekle birlikte, fiili olarak kalıntı modelini ve emek piyasasına zorla 'girişi' işaret etmektedir. Ancak bu ülkelerde, Anglo-Sakson modelinin ve çoğu kuzey ülkesinin inşa edemediği daha eski refah geleneklerinin izlerinin görüldüğüne ilişkin bir düşünce mevcuttur. Ayrıca, bu ülkelerde emek piyasası yapıları kökten farklıdır ve genellikle farklı bir "refah" devleti arka planı sağlayan bir 'geçimlik' ekonomi ile birlikte güçlü bir tarımsal önyargıyı ortaya çıkarmaktadır. Son olarak, bu ülkelerde, bazı İskandinav ülkelerinde olduğu gibi, özellikle kadınlar için tamamen geçerli olan tam istihdam geleneği yoktur. Ancak bu ülkelerin çoğu, anayasalarında 'modern refah devletine' işaret eden güçlü ifadelerle yer vermiştir. Buna karşılık kurumsallaşmış vaatlerin refah devleti olan 'Latin' modelinde yasal, kurumsal ve sosyal uygulamalar yetersiz görünmektedir (Leibfried, 2005: 128). Dolayısıyla bu ülkeleri 'kurumsallaşmış vaatler' ülkeleri olarak adlandırmak yanlış olmayacaktır (Koray, 2003: 72).

Güney Avrupa ülkelerinin farklı sosyal politika özelliklerinin yanısıra devlet, piyasa, aile ve aracı kuruluşlar arasında belirli bir sorumluluk dağılımı ile nitelendirildiği refah devletleri evreninde ayrı bir küme oluşturduğu fikri önem kazanmıştır (Natili ve Jessoula, 2022 : 101). Güney Avrupa refah modeli beş özellikle karakterize edilmektedir: Birincisi, toplumdaki belirli grupları ayrıcalıklı kılan ve diğerlerini korumasız bırakan kutuplaşmış bir sosyal güvenlik sisteminin var olmasıdır. İkincisi, evrensel niteliğe sahip ve vergilerle finanse edilen bir sağlık sisteminin belirleyici olmasıdır. Üçüncüsü, sosyal alanda düşük düzeyde bir devlet nüfuzu ve gelir testi yapılmış sosyal yardım programlarının eksikliği dikkat çekmektedir. Dördüncüsü, yüksek bir kamu-özel karışımının yaygınlığı ve sosyal politika alanında yüksek derecede adem-i merkezîyetçiliğin hâkim olduğu görülmektedir. Beşincisi ve sonuncusu aileyi refahın sağlanmasında ana unsur olarak onaylamasıdır (Grütjen, 2008: 112-113).

Kıta Avrupası refah devletleriyle birlikte özellikle emek piyasasında benzer sorunlarla karşılaşmakla beraber Güney Avrupa refah devletleri kendilerine özgü özelliklere ve sorunlara da sahiptir. İspanya, Portekiz, Yunanistan ve (daha sınırlı ölçüde) İtalya'da, refah devleti Kuzey Avrupa modeline göre daha sonra gelişmiş ve daha zor sosyo-ekonomik sorunlarla baş etmek zorunda kalmıştır. Bu ülkelerde sosyal korumanın, 'kalıcı kemer sıkma' uygulamaları ve iç dengesizlikler tarafından kuşatılması ayırt edici temel özellik olmuştur. Bu ülkelerin sosyal transfer sistemleri, bazı meslek grupları için büyük koruma boşluklarına sahip olmasına karşılık, bazı meslek grupları için cömertliğin zirvesine ulaşmıştır. Kayıt-dışı ekonominin daha yaygın olduğu bu ülkeler, bu sebeple ciddi verimlilik-eşitlik sorunlarına maruz kalmaktadır. Bu ülkeler için belirtilmesi gereken diğer sorun alanı ise kamu hizmetlerinin hala eşit olmayan bir şekilde dağıtılması ve bazı durumlarda bu hizmetlerin yetersiz ve/veya verimsiz olmasıdır. (Ferrera vd., 2000: 433).

Grütjen (2008: 128) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'nin Güney Avrupa modelinin ideal tipinin temel özelliklerine uyduğu açıkça gösterilmektedir. Uluslararası karşılaştırma, Türkiye'deki sivil toplum, piyasa aktörleri ve bölgesel yetkililerin düşük etkisi ve evrensel olmayan sağlık sistemi gibi Güney Avrupa modelinden yalnızca birkaç sapmayı ortaya çıkarmıştır. Ayrıca, Türkiye ile bu ülkeler arasındaki benzerlikler dikkat çekicidir. Türkiye'deki ve Güney Avrupa'nın geri kalanındaki refah rejimlerinin en belirgin ortak özelliği, temel bir refah kurumu olarak ailenin önemi ve rolüdür. Türkiye'de nüfusun önemli bir kısmı için aile, sosyal hizmetlerin ana ve genellikle tek güvenlik ağı ve sağlayıcısıdır. Türkiye'de yaşlılık, engellilik ve yoksulluk gibi birçok sosyal risk, son yüzyıla kadar en başta aile içinde yönetilen bir özellik

sergilemektedir (Aysan, 2019: 4). Son sosyal politika reformlarının etkisine odaklanıldığında, Türkiye'nin bir yandan Güney Avrupa refah devleti yolunu izlediği açıkça görülmektedir. Öte yandan, devletin refah sağlama rolünü sürdürmek söz konusu olduğunda farklılıklar devam etmektedir. Adalet ve Kalkınma Partisi hükümeti emeklilik sistemi üzerinde devletin kontrolünü ve katkısını kaldırmaya çalışıp piyasanın belirleyici bir rol oynamasını sağlamaya yönelirken, Akdeniz'deki AB üyesi ülkelerin sosyal harcamalarını Avrupa ortalamasına doğru artırma konusunda dikkat çekici bir performans sergilediği görülmektedir. Şüphesiz, Türkiye'de yapılan bazı değişiklikler, örneğin 18 yaşından küçük tüm vatandaşların genel sağlık sigortası katkı paylarının devlet tarafından ödenmesi bu anlamda büyük önem taşımaktadır (Grütjen, 2008: 128).

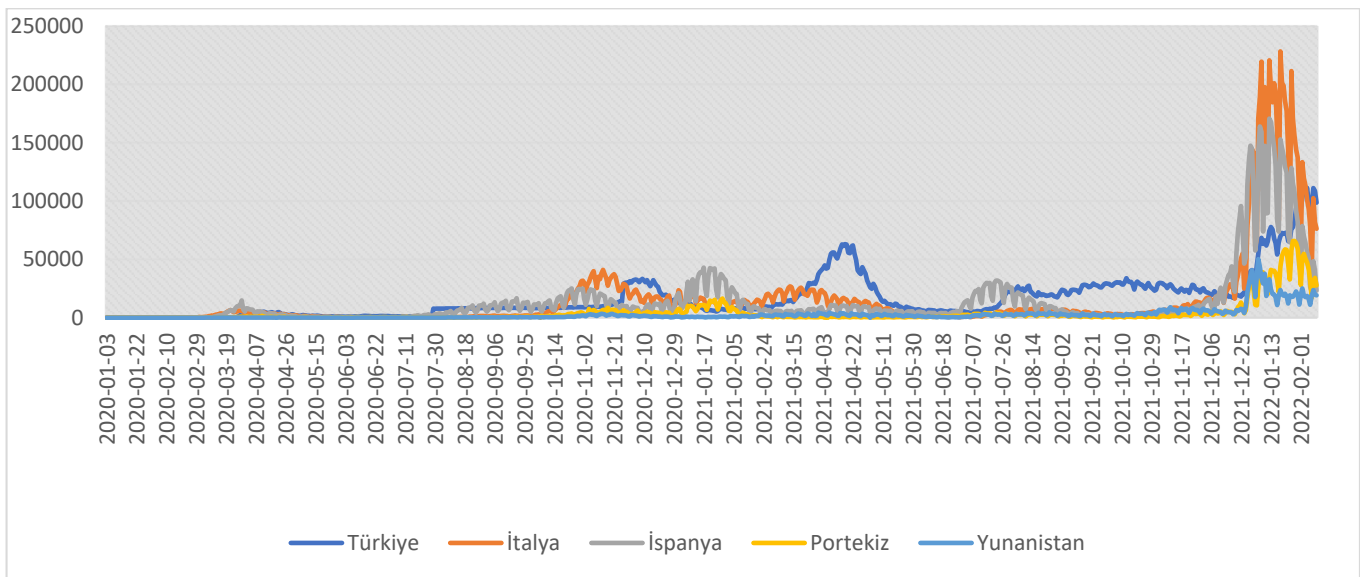
Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Türkiye refah modeli, bazı farklılıklara rağmen Güney Avrupa refah modeline dahil edilmektedir. Bu refah devleti modelinde yer alan İtalya, İspanya, Portekiz, Türkiye ve Yunanistan'da Covid-19 salgınının seyrinin ortaya konulması, ekonomilerine ve emek piyasalarına etkileri ve sözkonusu etkilerin benzerlik ya da farklılık göstermediğinin ortaya konulması açısından önem arz etmektedir. Ayrıca aynı refah devleti modeline dahil edilen bu beş ülkede özellikle emek piyasasına yönelik geliştirilen sosyal koruma tedbirlerinin ele alınması da gerekmektedir.

3. Covid-19 Salgını ve Tepkiler

3.1. Covid-19 Salgınının Gelişme Seyri

Dünya Sağlık Örgütü Covid-19 salgınına uluslararası öneme sahip halk sağlığı acil durumu ilan ettikten (30 Ocak 2020) kısa bir süre sonra, ilk Covid-19 vakaları Güney Avrupa'da görülmeye başlanmıştır. Salgından 31 Ocak 2020 tarihinde etkilenen ilk ülke İtalya olmuştur. İspanya ilk vaka ile 1 Şubat 2020'de karşılaşmıştır. Yunanistan ve Portekiz'de ilk vakalara yaklaşık 4 hafta sonra sırasıyla 27 Şubat 2020 ve 3 Mart 2020'de rastlanmıştır. Yunanistan hariç, Güney Avrupa, Mart 2020 boyunca yeni vaka sayısında keskin bir artış yaşamıştır. Nisan ayı başına kadar yeni enfeksiyonların sayısı azalmamıştır. Güney Avrupa virüsün yayılmasını ancak Haziran ayının ilk yarısında kontrol altına alabilmiştir (Moreira vd., 2021: 341). Türkiye'de Sağlık Bakanlığı verilerine göre ilk vaka 11 Mart 2020'de görülmüştür (<https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html>).

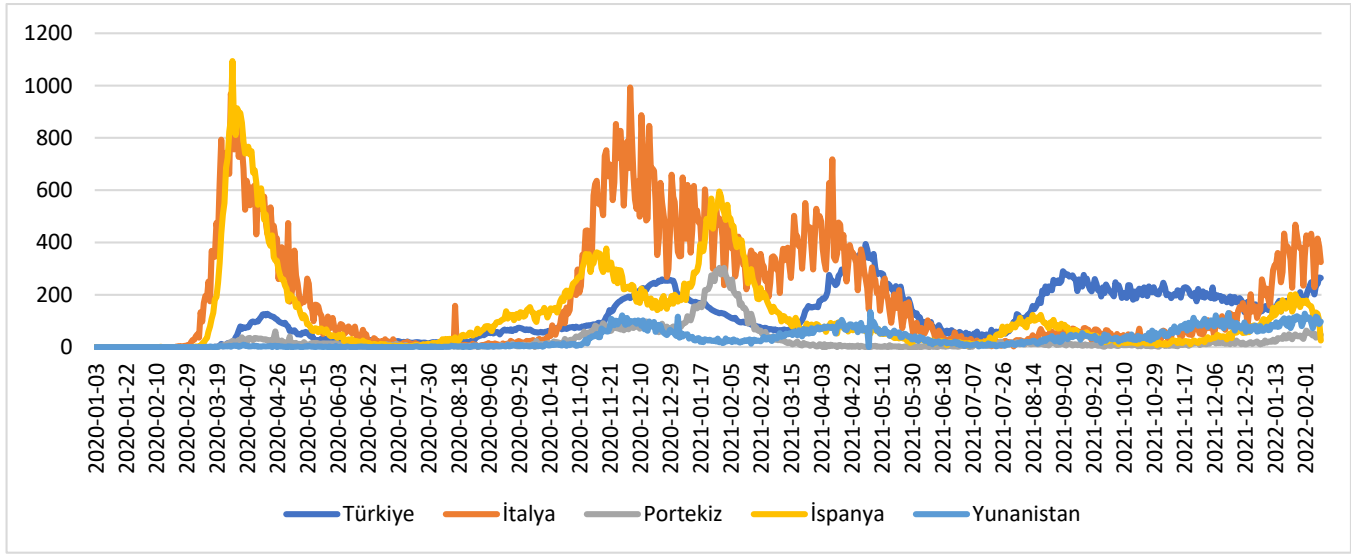
Grafik 1: Güney Avrupa Ülkeleri ve Türkiye'de Günlük Yeni COVID-19 Vakaları Sayısı (1 Mart 2020-11 Şubat 2022)



Kaynak:WHO (2022).

Grafik 1’de 1 Mart 2020- 11 Şubat 2022 döneminde Güney Avrupa ülkeleri ve Türkiye’de kişi başına günlük yeni teyit edilmiş Covid-19 vakası sayıları verilmiştir. Grafiğe bakıldığında inişli-çıkışlı bir seyir görülmekle beraber, Türkiye’nin 2021 yılında Mart-Mayıs ve Ağustos Kasım dönemlerinde Güney Avrupa ülkelerine göre günlük yeni vaka sayıları bazında Covid-19 salgınından daha fazla etkilendiği görülmektedir. Diğer varyantlarına göre daha hızlı yayılan OMICRON varyantı Türkiye ile Güney Avrupa ülkelerinde günlük vaka sayılarında hızlı bir artışı beraberinde getirmiştir. Özellikle İtalya 19 Ocak 2022 tarihinde günlük yeni COVID-19 vaka sayısı 228123’e çıkmıştır. Türkiye ise 5 Şubat 2022 tarihinde 111157 günlük yeni vaka sayısı ile tüm zamanların en yüksek rakamına ulaşmıştır.

Grafik 2: Güney Avrupa Ülkeleri ve Türkiye’de Günlük Yeni COVID-19 Ölüm Sayısı (1 Mart 2020- 11Şubat 2022)



Kaynak: WHO (2022).

Güney Avrupa ülkelerinde günlük yeni teyit edilmiş Covid-19 ölüm sayılarına bakıldığında da 2020 Mart ayı sonlarında en yüksek ölümler İspanya’da (1094 kişi) ve İtalya’da (969 kişi) görülürken Türkiye, Portekiz ve Yunanistan’da düşük düzeyde seyretmiştir. Daha sonra azalma eğilimi gösteren günlük ölüm sayıları örneklemde yer alan 5 ülkede 2020 Ekim ayı başında tekrar artmaya başlamıştır. Temmuz 2021’de tekrar düşen ölüm sayıları özellikle Ağustos – Aralık döneminde Türkiye’de diğer Güney Avrupa ülkelerine göre daha yüksek değerlere ulaşmıştır. Buna karşılık İspanya ve İtalya’da günlük yeni ölüm sayılarında düşüş görülmüştür. 2022 yılının ilk ayında da beş ülkede de OMICRON kaynaklı varyantın etkisiyle tekrar günlük ölüm sayılarında artışlar gözlenmiştir (Bakınız Grafik 2).

3.2. Covid-19 Salgınıyla Mücadele Stratejisi

Dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi, Güney Avrupa’da da hükümetler Covid-19 salgınının yayılmasını kontrol altına almak için bir dizi tedbiri hayata geçirmiştir. İtalyan hükümeti 22 Şubat 2020’de ülkenin kuzeyindeki bazı bölgelerin karantinaya alınmasını, 2 Mart 2020’de “kırmızı” (karantina altında), “sarı” (orta yüksek riskli) ve düşük riskli bölge olarak üç alan sınıflandırılmasına gidilmesini ve 10 Mart 2020’de tüm ülkenin karantinaya alınmasını kararlaştırmıştır (Ruiu, 2020: 1010-1011). İtalya, Wuhan’daki ilk Covid-19 vakasından bu yana ulusal bir kapanma ilan eden ilk devlettir. Ayrıca, 22 Mart 2020’de hükümet, stratejik olmayan tüm işletmelerin kapatılması emrini vermiş; sadece süpermarketler, eczaneler, bankacılık hizmetleri gibi işletmeler ve ulaşım gibi diğer kamu hizmetleri aktif kalmıştır (Duddu, 2020). Bu süreçte ülkeleri genel olarak birbirinden ayıran özellikleri ekonominin, emek piyasasının ve sosyal toparlanmanın teşvik edilmesi için alınan politika tedbirlerinin rolünde aramak gerekir (Pereirinha ve Pereira, 2021: 584).

İspanya'da gündelik hayat üzerinde geniş etkisi olan ilk tedbirler 9 Mart 2020'de önemli ölçüde toplumsal bulaşıcılığın olduğu bölgelerde uygulamaya konulmuştur. Bu tedbirler, eğitim, çalışma ve sosyal ortamlarda sosyal mesafenin teşvik edilmesini, okulların ve üniversitelerin kapatılmasını, uzaktan çalışmanın teşvik edilmesini ve tüm etkinliklerin en fazla bin kişinin katılımıyla sınırlandırılmasını kapsamıştır. 12 Mart 2020'de kısıtlama tedbirleri tüm ülkeye yayılmış ve 14 Mart 2020'de Alarm Durumu ilan edilmiştir. Buna ek olarak, 21 Mart 2020'de Hükümet Başkanı ve Sağlık Bakanı tarafından Covid-19 salgınına yönelik müdahaleler ve tedbirler hakkında tavsiyelerde bulunmak üzere bir bilimsel ve teknik komite kurulmuştur (Alfonso ve Casamitjana, 2021: 3-4).

Yunanistan'da 23 Mart 2020 ve 4 Mayıs 2020 tarihleri arasında ülke çapında karantina tedbirleri uygulanmıştır. Karantina öncesinde uygulanan tedbirler arasında etkinliklerin ve karnaval şenliklerinin iptal edilmesi, vatandaşların gereksiz seyahatlerden ve kalabalık yerlerden kaçınmaya teşvik edilmesi, başta sıcak bölgelerde ve sonrasında ülke genelinde okulların kapatılması, çalışan ailelere özel amaçlı izinler verilmesi ve sinemaların, tiyatroların, spor salonları ve tesisleri ile kulüplerin faaliyetlerinin askıya alınması yer almıştır. Ayrıca, şehirlerarası ve uluslararası yolcu seyahatlerinin yasaklanmasına ilaveten toplu taşıma hizmetlerinde de kısıtlamalar getirilmiştir (Politis vd., 2021: 2-3).

Portekiz'de hükümet, ilk ölüm olayı görülmeden önce 13 Mart 2020 ile 16 Mart 2020 arasında, ülkenin tamamen karantina altına alınmasına karar vermiştir (Peralta-Santos vd., 2021: 361). 12 Mart 2020'de Hükümet zorunlu olmayan hareketleri ve tüm halka açık toplantıları yasaklamış, okullar ve zorunlu olmayan dükkanlar kapatılmış, sınır hareketleri ve uçuşlar büyük ölçüde kısıtlanmıştır. 19 Mart 2020'de olağanüstü hâl ilan edilmiştir (Mamede vd., 2020: 2).

Türkiye'de de ulusal sağlık sistemleri için yıkıcı sonuçlara yol açmasından kaçınmak ve can kayıplarını en aza indirmek amacıyla virüsün yayılmasını yavaşlatmak üzere sosyal mesafe tedbirleri uygulamaya konulmuştur. Daha Covid-19 vakaları görülmeden önce Sağlık Bakanlığı bünyesinde salgına dair bir operasyon merkezi oluşturulmuş; Koronavirüs Bilim Kurulu kurulmuş, 2019-nCoV Hastalığı Rehberi hazırlanmış; Çin'den gelen tüm uçuşlarda yolcular termal kamera uygulamasına tabi tutulmuş; Çin ve İran gibi Covid-19 açısından riskli ülkelere uçuşlar durdurulmuş; Umre'den dönenlere 14 gün karantina mecburiyeti getirilmiş ve tedbirlerin uygulamasına dikkat edilmesi çağrısı yapılmıştır. Türkiye'de ilk Covid-19 vakası görüldükten sonra virüsle mücadelede daha kapsamlı ve etkili kararlar alınmıştır. Bu kararlar arasında tüm eğitim kademelerinde okulların tatil edilerek uzaktan eğitime geçilmesi, komşu ülkelerle sınırların kapatılması; zorunlu üretim sektörleri dışındaki sektörlerdeki üretim faaliyetlerinin önemli ölçüde kısıtlanması; kamu sektöründe esnek çalışma yöntemlerinin (evden/uzaktan çalışma veya nöbet esasına geçme) uygulanması; toplu etkinliklerin (kongre, fuar, toplantı, sinema, düğün vb) yasaklanması; camilerin toplu ibadetlere kapatılması; spor faaliyetlerine süresiz ara verilmesi, konaklama ve ağırlama ve fiziki etkileşimin yoğun olduğu hizmet sektörlerinde faaliyet gösteren işletmelerin faaliyetlerinin durdurulması; 65 yaş ve üzerindeki vatandaşlar ve kronik hastalıkları bulunan vatandaşlar ile 20 yaşından küçük vatandaşlara sokağa çıkma yasağı getirilmesi ve hafta içi ve hafta sonu sokağa çıkma kısıtlamalarına gidilmesi yer almıştır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2020: 74-111). Bu süreçte Türkiye'nin sadece salgınla yüzleşmekle kalmadığı, aynı zamanda İspanya, İtalya, İngiltere ve ABD de dahil olmak üzere dünya çapında yaklaşık 30 ülkeye yardım ettiği ve kararlı bir uluslararası insani ve sosyal diplomasiyi başarıyla yürüttüğü bilinmektedir (Cherkaoui vd., 2021: 20).

4. Covid-19 Salgınının Ekonomiye ve Emek Piyasasına Yansımaları

4.1. Ekonomiye Yansımaları

Covid-19'un sebep olduğu salgından önce Avrupa 2008 Küresel Finans Krizi'nden kurtulma arayışlarının ve çabalarının hızlandığı bir dönemi yaşıyordu. 2008 Küresel Finansal Krizi'nden kaynaklanan Avrupa siyasi yönetim modeli, ekonomik durgunluk ve işsizlikteki büyük artışla mücadele etmeye çalışmıştır. Bununla birlikte, derin ekonomik ve finansal istikrarsızlık, başta Güney Avrupa ülkeleri olmak

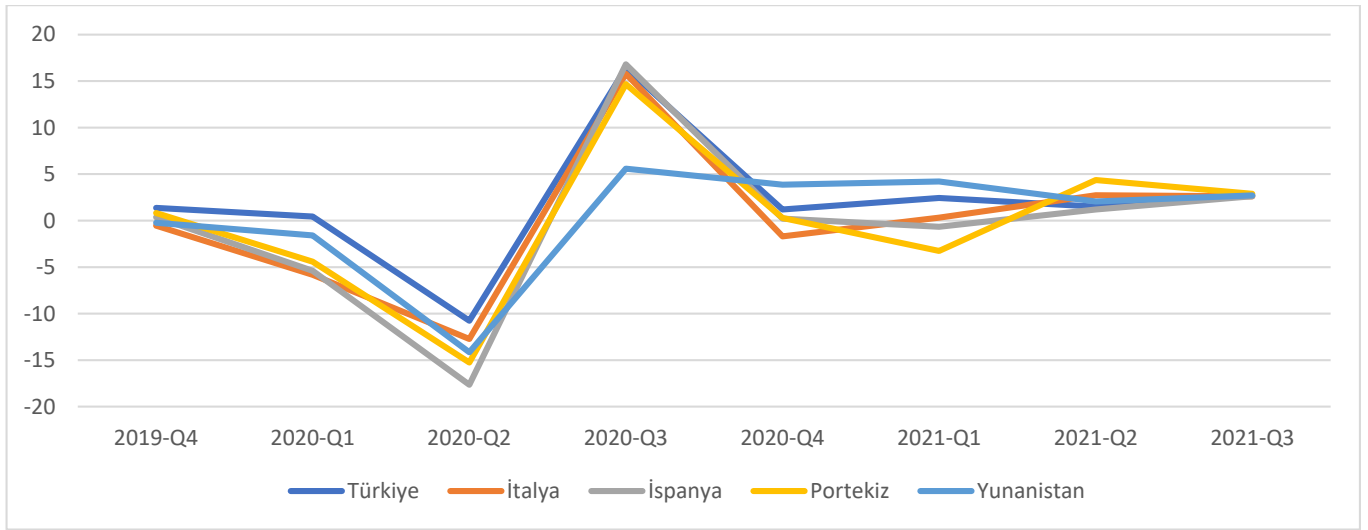
üzere farklı AB üyesi ülkelerde kemer sıkma tedbirlerinin benimsenmesiyle finansal piyasalarda uzun bir durgunluk dönemine işaret etmiştir (Casquilho-Martins ve Belchior-Rocha, 2022: 2).

Güney Avrupa ülkelerinin tümü finansal kriz ve ardından ciddi seviyelere ulaşan devlet borcu sebebiyle irtifa kaybetmiş ve 2019 yılına kadar AB sıralamasındaki yerlerine hala geri dönememiştir. 2008’de kişi başına düşen GSYİH’nın AB ortalamasının üzerinde (İtalya, İspanya ve Kıbrıs’ta olduğu gibi) veya altında (Portekiz ve Yunanistan’da olduğu gibi) olup olmadığına bakılmaksızın, Güney Avrupa ülkelerinde 2019’da kişi başına düşen GSYİH AB ortalamasının altında gerçekleşmiştir (European Commission, 2022: 59). Ancak bazı Avrupa ülkelerinde hükümetler, bankacılık sistemlerinin aşırılıkları yüzünden fiilen iflas etmiştir. Devlet gelirlerinin çöküşü, kamu borçlarını barış zamanı eşi-benzeri görülmemiş seviyelere yükselterek ekonomik Ortodoks iktisatçıların hükümetlerin çözüm değil, aksine sorun olduğu şeklindeki görüşünü akla getirmiştir (Skidelsky, 2018: 3).

Covid-19 krizi sürecinde AB bünyesinde Güney Avrupa’nın durumunu anlamak için Euro krizinde gösterdiği idari ve kurumsal kapasitesini ve AB’nin nasıl bir bölünmüşlük sergilediğini tespit etmek faydalı olacaktır. Euro krizi ile birlikte yaşanan tartışmalar ve ileri sürülen çözüm önerileri, AB’de Kuzeyli azizler ve Güneyli günahkârlar şeklinde ikiye bölünmüş yapıyı doğurmuştur. Kuzey’deki tutumluluğa karşı Güney’deki hovardalık-sefahat ‘normatif’ bir ahlak hikayesi olarak ifade edilmiştir. Kuzeyli azizlerin, tek para birimini çerçevelemek için kapsamlı bir Avrupa yönetim sistemi inşa edecek politikalar yerine, Avrupa’nın Güney günahkâr devletleri için kemer sıkma ve reform politikaları konusundaki ısrarları bu dönemi şekillendirmiştir. Ulusal düzeyde kemer sıkma ve reform anlayışının kuvvetle desteklenmesinin sebebi; aşırı devlet harcamalarının, ekonomik Avrupa’nın refahını tehdit eden sürdürülemez düzeyde borç ve açıklara yol açacağı ve daha fazla borç birikiminin uzun dönemde büyümeyi teşvik etmek yerine engelleyeceği inancına dayanıyordu. Dolayısıyla Kuzeyli azizler, tek para birimini güçlendirmek için kapsamlı bir Avrupa yönetim sistemi inşa edecek sistemik AB düzeyinde politikalar yerine, Avrupa’nın Güney günahkâr devletleri için kemer sıkma ve reform politikalarını hayata geçirmiştir (Matthijs ve McNamara, 2015: 230-235). İspanya ve İtalya gibi, aşırı borç yükü ve işsizliğin artmasına bağlı olarak ağır bir yük altına girmiş olan Güney Avrupa ülkelerinin, kırılğan ekonomik ve politik yapılarının istikrarlarının tehdit altında olduğunu dile getiriliyor olması, Covid-19 salgını öncesi olumsuz şartların krizin olumsuz etkilerinin şiddeti ve devamlılığına işaret ettiği söylenebilir (Ladi ve Tsarouhas, 2020: 1042). Bununla birlikte bazı bilim adamlarına göre, COVID-19 salgını ve yarattığı çok yönlü kriz, neoliberalizm veya kapitalizmin krizi olmayıp bu krizin benzersizliği, kapitalizmin yarattığı Batı refah modelleri ve onların sosyal politikaları tarafından çözülmemiş çelişkileri vurgulamıştır (Muravska ve Denis, 2020: 48-49).

Bu olumsuz ekonomik tabloya ilave olarak Covid-19 salgınının yayılmasını yavaşlatmak ve kontrol altına almak için uygulanan karantina tedbirleri, özellikle Güney Avrupa ülkeleri ekonomilerine ve daha sınırlı ölçüde Türkiye ekonomisine ağır bir darbe vurmuştur. Grafik 3’ten de görülebileceği gibi, Güney Avrupa ekonomileri OECD’nin tamamında bu ilk dalgadan en çok etkilenenler arasındaydı. Salgının ilk dalgasının zirve yaptığı 2020 yılının ikinci çeyreğinde GSYİH artış hızında İspanya %17,7, Portekiz %13,9, İtalya %13 ve Yunanistan %12,8’lik daralmalarla karşılaşmıştır. Türkiye ise GSYİH artış hızında diğer ülkelere göre %10,7 ile daha az düşüş kaydetmiştir (Bakınız Grafik 3).

Grafik 3: GSYİH Artış Hızı (2019 4. Çeyrek- 2021 3. Çeyrek, %)



Kaynak: OECD (2022).

Covid-19 salgını Avrupa ekonomisi için simetrik bir şok oluşturmamıştır. Nitekim bu durum Güney Avrupa ülkeleri ile diğer AB ülkelerinin büyüme oranlarındaki düşüşlerle karşılaştırıldığında açık bir şekilde gözlenmektedir. 27 AB ülkesi arasında büyüme oranlarındaki gerilemelerde büyük farklılıklar vardır. Salgından en çok etkilenen ülkeler İtalya (% -11,2), İspanya (% -10,9), Hırvatistan (% -10,8), Fransa (% -10,6) ve Portekiz (% -9,8), Yunanistan (% -9)'dır. En az etkilenen beş ülke Polonya (% -4.6), Danimarka (% -5.2), İsveç (% -5.3), Romanya (% -6) ve Malta (% -6)'dır (Sapir, 2020: 3).

4.2. Emek Piyasasına Yansımaları

2019 yılının sonlarında Çin'de ortaya çıkan Covid-19 salgını 2020 yılının başından itibaren tüm dünyayı etkilemeye başlamıştır. Bu durum, dünyadaki hemen hemen tüm hükümetlerin sosyal mesafenin çok önemli bir rol oynadığı kısıtlayıcı tedbirler almasına yol açmıştır. Virüsün yayılmasını önlemek ve insanların fiziki olarak uzaklaşmasını sağlamak için birçok işletme geçici olarak kapatılmış ve birçok kişi evlerine kapanmıştır. Sağlık krizi ekonomik hayatı ve emek piyasasını güçlü bir şekilde etkilemiştir. Kapanma ve diğer sağlıkla ilgili tedbirler, ticari faaliyette bir yavaşlamayı beraberinde getirmiştir. Emek piyasasında insanlar işlerini kaybetmiş, personel alımları iptal edilmiş veya dondurulmuş, işsizler ailevi sebeplerle iş aramaya ara vermiş ve çalışan kişilerin çalışma süreleri azalmıştır (Murat, 2021: 99). Bu başlık altında Covid-19 salgınının işsizlik, çalışma süreleri ve ücretler üzerindeki etkileri ele alınmaktadır.

4.2.1. İşsizlikte Artış

Hızla artan Covid-19 vakaları sebebiyle reel GSYİH'larının düşmesi sonucunda Yunanistan, İspanya, İtalya ve Türkiye, 2020'de en yüksek işsizlik oranlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Tablo 1'den de görüleceği gibi, salgın öncesi Portekiz hariç diğer ülkelerde zaten yüksek olan işsizlik oranları çift haneli oranlara çıkmıştır. Bu yüksek işsizlik oranları 2020 yılının üçüncü çeyreğinde İspanya'da (%16,4), İtalya'da (%10), Portekiz'de (%8,1), Türkiye'de (%13,4) ve Yunanistan'da (%16,9) düzeyine ulaşmıştır. 2019 yılının son çeyreği ile karşılaştırıldığında 2020 yılının üçüncü çeyreğinde bir yıldan daha kısa bir süre içerisinde işsizlik İspanya'da 2,5 puan, İtalya'da 0,3 puan, Portekiz'de 1,4 puan ve Yunanistan'da 0,4 puan artarken Türkiye'de değişmemiştir. Bu rakamlardan da anlaşılacağı üzere, Covid-19 salgını öncesi azalma eğilimi gösteren işsizlik oranları uygulanan karantina tedbirleri sonucunda artarak zirve noktasına ulaşmıştır. Bununla birlikte, 2021 yılının ilk çeyreğinden itibaren işsizlik oranlarında düşüşler gözlemlenmeye başlamıştır.

Tablo 1: Seçilmiş Güney Avrupa Ülkeleri ve Türkiye’de İşsizlik (2019 İkinci Çeyrek-2021 Üçüncü Çeyrek, %)

Yıl/Dönem	İspanya	İtalya	Portekiz	Türkiye	Yunanistan
2019/ 2. Çeyrek	14,1	10	6,7	13,7	17,2
2019/ 3. Çeyrek	14,1	9,6	6,6	14	16,9
2019/ 4. Çeyrek	13,9	9,7	6,7	13,4	16,6
2020/ 1. Çeyrek	14,1	9	6,6	13	15,9
2020/ 2. Çeyrek	15,4	8,6	6,6	13,3	16,8
2020/ 3. Çeyrek	16,4	10	8,1	13,4	16,9
2020/ 4. Çeyrek	16,3	9,8	7,2	12,9	16
2021/ 1. Çeyrek	15,6	10,1	6,8	13	16,4
2021/ 2. Çeyrek	15,4	9,8	6,9	12,2	16
2021/ 3. Çeyrek	14,7	9,1	6,4	11,7	13,7

Kaynak: OECD (2022a).

Tablo 2’den de görüleceği üzere, işsizlerin cinsiyete göre dağılımına göre bakıldığında istisnasız bir şekilde salgından kadınların erkeklerden daha fazla etkilendiği ortaya çıkmaktadır. 2020 yılının üçüncü çeyreğinde kadın-erkek işsizlik oranı arasındaki fark en yüksek Yunanistan’da (6,8 puan) gözlenmektedir. Bu ülkeyi İspanya (3,9 puan), Türkiye (2,4 puan), İtalya (2 puan) ve Portekiz (0,3 puan) takip etmektedir. Bu fark Covid-19 salgınının kadınların yoğun olarak istihdam edildiği sektörleri (perakende satış, konaklama ve ağırlama ve turizm ve bakım hizmetleri), standart dışı işleri ve enformel kayıt-dışı emek piyasalarını derinden etkilemesine bağlanabilir.

Tablo 2: Seçilmiş Güney Avrupa Ülkeleri ve Türkiye’de İşsizliğin Cinsiyete Göre Dağılımı (2019 İkinci Çeyrek-2021 Üçüncü Çeyrek, %)

Yıl / Dönem	İtalya		İspanya		Portekiz		Türkiye		Yunanistan	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
2019/ 2. Çeyrek	9,2	11	12,6	16,0	6,1	7,3	12,4	16,3	13,9	21,5
2019/ 3. Çeyrek	8,8	10,8	12,4	16,0	5,9	7,2	12,8	16,5	13,7	21,1
2019/ 4. Çeyrek	8,7	11,1	12,4	15,7	6,2	7,3	12,1	16,2	13,7	20,3
2020/ 1. Çeyrek	8,2	10,1	12,5	15,8	6,2	7	11,9	15,2	13,4	19,1
2020/ 2. Çeyrek	8,1	9,3	14,2	17,1	6,2	7,1	12,7	14,5	14,2	20,2
2020/ 3. Çeyrek	9,2	11,2	14,5	18,4	7,9	8,2	12,6	15	13,9	20,7
2020/ 4. Çeyrek	9	10,9	14,3	18,4	7	7,4	12,3	14,4	13	19,7
2021/ 1. Çeyrek	9,3	11,2	13,7	17,7	6,7	7	11,9	15,3	13,1	20,6
2021/ 2. Çeyrek	8,9	10,9	13,5	17,7	6,6	7,3	10,9	15	12,5	20,4
2021/ 3. Çeyrek	8,2	10,3	13,1	16,3	6	6,9	10,4	14,4	10,4	17,9

Kaynak: OECD (2022a).

Bu kriz sırasında tüm bölgelerde kadınların ekonomik olarak pasif kalma, diğer bir ifadeyle emek piyasasından çıkma ihtimalleri erkeklerden daha fazladır (CCSA, 2021: 20). Nitekim işini kaybeden kadınların yaklaşık %90’ı daha sonra emek piyasasını terk etmiştir. Çocuk bakımı ve evde eğitim faaliyetlerinin yükü orantısız bir şekilde kadınlar tarafından omuzlandığından, bu eğilimler, kadınların emek piyasasına entegrasyonunu ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesini engelleyen geleneksel toplumsal cinsiyet normlarının yeniden gündeme gelmesi riskine yol açmaktadır (ILO, 2021a: 112).

Salgından önce bile gençler için işsizlik oranları yetişkin işçilere göre önemli ölçüde daha yüksek düzeyde seyretmiştir. Ayrıca, istihdam edilen gençler çoğunlukla daha az istikrarlı çalışma düzenlemelerinde yer almıştır. 2020’de yetişkinler için %3,7 buna karşılık gençler için %8,7’lik bir istihdam kaybı olmuştur. Salgın gençlerin emek piyasasından kopukluğunu daha da şiddetlendirmiştir (CCSA, 2021: 21). İşlerini kaybeden genç işçilerin, yetişkin meslektaşlarına göre emek piyasası dışına itilme/dışlanma ihtimalleri daha yüksektir ve bu da onların emek piyasası beklentilerini daha da kötüleştirmektedir.

Aslında, genç işsizlerin sayısı dünya çapında 2019 ve 2020 arasında esasen değişmeden kalsa da bunun tek sebebi işsiz birçok gencin iş aramayı bırakması veya emek piyasasına girişlerini geciktirmesidir (ILO, 2021a: 24).

Tablo 3: Seçilmiş Güney Avrupa Ülkeleri ve Türkiye’de Genç İşsizliği (2019 2.Çeyrek-2021 3. Çeyrek, %)

	İspanya	İtalya	Portekiz	Türkiye	Yunanistan
2019/ 2. Çeyrek	32,4	29,3	18,6	24,8	33,5
2019/ 3. Çeyrek	32,5	28	18,9	25,8	33,4
2019/ 4. Çeyrek	30,9	28,1	18,3	24,9	34,3
2020/ 1. Çeyrek	32,6	28,2	19,1	23,9	34,4
2020/ 2. Çeyrek	38,8	28,9	23,4	25,1	36
2020/ 3. Çeyrek	41,3	31,6	25,8	25,2	35,2
2020/ 4. Çeyrek	40,5	30,9	23,8	25,1	35,7
2021/ 1. Çeyrek	39	32,5	23,2	24,7	42,6
2021/ 2. Çeyrek	37,6	30,5	25,2	23,2	38,4
2021/ 3. Çeyrek	31,9	27,9	23	22,3	30

Kaynak: OECD (2022b).

Covid-19 salgınından tüm bölgeler ve ülke gelir gruplarında olduğu gibi, Güney Avrupa ülkeleri ve Türkiye’de de gençler işsizlikten yetişkinlere göre daha fazla etkilenmiştir. Tablo 3 incelendiğinde 2019 yılının dördüncü çeyreği ile 2020 yılının üçüncü çeyreği arasında genç işsizlik oranındaki artış yüzde olarak 0,3 puan (Türkiye) ile 10,4 puan (İspanya) arasında değişkenlik göstermiştir. Aynı dönem itibariyle genç işsizlik oranı Portekiz’de 7,4 puan, İtalya’da 3,5 puan ve Yunanistan’da 0,8 puan artmıştır. 2021 yılının ikinci çeyreğinden itibaren düşüş eğilimi gösterse de salgın gençlerin emek piyasasından kopuşunun daha da belirginleşmesini beraberinde getirmiştir.

4.2.2. Çalışma Sürelerinde Düşüş

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) küresel ölçekte çalışma saatlerinin 2020 yılının ilk çeyreğinde kriz öncesi son çeyreğe göre yaklaşık %4,5 (yaklaşık 130 milyon tam zamanlı işe eşdeğer) düşüş gösterdiğini tahmin etmektedir (ILO, 2020: 1). 2020’deki çalışma saati kayıpları Latin Amerika ve Karayipler ile Güney Asya’nın yanısıra Güney Avrupa’da belirgin bir şekilde yüksek düzeydedir (CCSA, 2021: 20). Güney Avrupa’da 2020’de çalışma saatlerindeki %12,3’lük (6 milyon tam zamanlı çalışana eşdeğer) tahmini kayıp dünya ve bölge ortalamasından önemli ölçüde daha yüksektir (ILO, 2021: ix). İtalya ve İspanya sırasıyla %13,5 ve 13,2’lik oranlarla Avrupa’da çalışma saatlerinde en yüksek kayıpların yaşandığı ülkeler olmuştur. Türkiye’de ise çalışma saatlerindeki kayıpların %14,7 olduğu tahmin edilmektedir (ILO, 2021b: 21).

Çalışma sürelerindeki azalma istihdamda daralmayı da beraberinde getirmiştir. Bu daralma istihdam kayıpları ve istihdamda kalanlar için azaltılmış çalışma saatleri şeklinde gözlenmiştir. İstihdam kaybına uğrayan işçiler kendilerini ya işsiz ya da emek piyasası dışında bulmuştur. Yukarıda da açıklandığı gibi Güney Avrupa ve Türkiye’de işsizlik oranı zirve noktalara ulaşmıştır. Tablo 4 de ise Covid-19 salgınının yoğun olarak yaşandığı dönemde istihdamdan emek piyasası dışına çıkanların sayıları verilmektedir. Güney Avrupa ülkelerinde 2019 yılının dördüncü çeyreğine göre 2020 yılının ikinci çeyreğinde İspanya, İtalya, Portekiz ve Türkiye’de, aynı yılın dördüncü çeyreğinde de Yunanistan’da çalışırken emek piyasası dışına çıkanların sayısında artış kaydedilmiştir.

Tablo 4: Seçilmiş Güney Avrupa Ülkeleri ve Türkiye’de İstihdamdan Emek Piyasası Dışına Çıkanlar (2019 2.Çeyrek-2020 3. Çeyrek, 1.000 Kişi)

	Yunanistan	İspanya	İtalya	Portekiz	Türkiye
2019-Q4	75	673	723	168	2.696
2020-Q1	52	657	768	157	2.660
2020-Q2	29	1.032	830	233	2.798
2020-Q3	28	659	686	125	1.978
2020-Q4	74	676	673	149	2.866

Kaynak: Eurostat (2022)

Çalışma sürelerinde ve istihdamda görülen bu azalışa iki ana faktör katkıda bulunmuştur. Birincisi, katı kısıtlama tedbirlerinin uzatılmasının ve yaygınlaştırılmasının, çalışma faaliyeti üzerinde kümülatif bir etkiye sebep olmasıdır. İkincisi, salgının yayıldığı ülkelerin zorunlu işyeri kapatmaları dahil olmak üzere daha sıkı kısıtlama tedbirleri uygulamasıdır (ILO, 2020: 4).

4.2.3. Ücretlerde Düşüş

2019 yılında ücretler 2018 yılına göre AB ve Euro bölgesi için sırasıyla %2,7 ve %2 düzeyinde artış göstermiştir. Bu, 2008 yılından bu yana kaydedilen en yüksek artış olmuştur. Üç aylık bazda, ücretler 2019’da istikrarlı bir oranda artmış, ancak 2020 yılının ilk çeyreğinde yıllık bazda hafif bir düşüş kaydetmiştir. İkinci çeyrekte ücretler daha da düşmüştür. 2019 yılı sonunda ulaşılan seviyenin yaklaşık %5 altında gerçekleşmiştir (Euro bölgesi için yaklaşık %5,5). Bu düşüş, ücretlere ilişkin toplam AB verileri mevcut olduğundan bu yana görülen en büyük düşüştür (European Commission, 2020: 27). Çalışma sürelerindeki azalma işgücü gelirindeki düşüşte önemli bir paya sahiptir. Güney Avrupa ülkeleri İtalya, İspanya, Portekiz ve Yunanistan’da da ücretlerde özellikle 2020 yılının ilk yarısında keskin bir düşüş olmuştur. Tablo 5’ten de görüleceği gibi, 2020 yılının ikinci çeyreğinde işçi başına ücret artış oranlarında en fazla düşüş İtalya’da (-%8,2) ve en az düşüş Portekiz’de (-%1,5) gerçekleşmiştir. Üçüncü çeyrekte kişi başına ücret artış oranları yükselme eğilimi göstermekle beraber İtalya ve İspanya’da dördüncü çeyrekte tekrar düşmüştür.

Tablo 5: Seçilmiş Güney Avrupa Ülkelerinde İşçi Başına Ücret Artış Oranları (2019 4.Çeyrek-2020 4. Çeyrek)

	2019/ 4. Çeyrek- 2020/1. Çeyrek	2020/ 1. Çeyrek- 2020/2. Çeyrek	2020/ 2. Çeyrek- 2020/3. Çeyrek	2020/ 3. Çeyrek- 2020/4. Çeyrek
İspanya	-0,5	-6,5	8,3	1,6
İtalya	-3,1	-8,2	10,5	1,3
Portekiz	0,7	-1,5	3,5	6,6
Yunanistan	-0,6	-1,8	2,9	3,9

Kaynak: European Commission (2020; 54).

Türkiye’de ise ücretli çalışanlara yapılan brüt temel ücret ve maaş ödemeleri ile ücret niteliğindeki düzenli kazançları kapsayan brüt ücret-maaş endeksi 2020 yılının ilk çeyreğinde 2019 yılının ilk çeyreğine göre %17,6’lık bir yükselme kaydetmiştir. 2020 yılının ikinci çeyreğinde birinci çeyreğe göre %8,4 düzeyinde düşen brüt ücret-maaş endeksi üçüncü çeyrekte artmaya başlamış ve dördüncü çeyrekte bir önceki yılın dördüncü çeyreğine göre %11,6’lık bir artış göstermiştir (TÜİK, 2021).

Ücret düşüşlerinden erkeklere oranla kadınlar daha fazla etkilenmiştir. ILO Avrupa ülkeleri verilerinden hareketle, 2020 yılının ilk ve ikinci çeyreği arasında ücret sübvansiyonları uygulanmasaydı, kadın çalışanların (%8,1) erkek çalışanlardan (%5,4) daha bir ücret kaybına uğrayacağını tahmin etmektedir. Bu durum işten çıkarma sayısından çok çalışma süresindeki düşüğe bağlanmıştır. Çalışma saatlerindeki düşüş nedeniyle kaybedilen ücret faturası, erkekler için %4,7 iken, kadınlar için %6,9 olmuştur (ILO, 2020a: 15).

5. Emek Piyasası ve Sosyal Koruma

5.1. Genel Olarak Sosyal Koruma

Temel bir insan hakkı olan sosyal koruma, insanları yoksulluktan ve geçim kaynakları ile esenliklerine yönelik risklerden koruyan politika ve programlar bütünüdür (Loewe ve Schüring, 2021: 1). Sosyal harcamalar genellikle sağlık, yaşlılık, iş göremezlikle ilgili yardımlar, aile, aktif emek piyasası programları, işsizlik ve barınmaya yönelik harcamaları hatıra getirmektedir. Sosyal koruma bir dizi amaca hizmet emektedir. Bu amaçlar arasında aktif emek piyasası ve formelleştirme politikaları arasında bağlantı kurma, toplumsal bütünlüğü ve siyasi istikrarı geliştirme, kriz ve şokların olumsuz sosyo-ekonomik etkilerini azaltma, insanların potansiyellerini ve verimliliklerini artırma, yoksulluğu azaltma ve kapsayıcı bir ekonomik büyümeyi teşvik etme yer almaktadır. Dolayısıyla, sosyal koruma, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında önemli bir politika olarak işlev görmektedir (Aykaç ve Murat, 2019: 101).

Sosyal koruma sistemi bir taraftan ihtiyaç sahibi vatandaşları sosyal güvence altına alırken, diğer taraftan aktif emek piyasası politikaları aracılığıyla bireylerin istihdam edilebilirlik düzeyini yükseltmeli ve güvencesizliğini azaltmalıdır (Arkan ve Murat, 2021: 178).

Covid-19 ortamında sosyal koruma sistemleri, kriz dönemlerinde en çok etkilenenler için iş ve gelir güvenliğini desteklerken, insanların sağlık hizmetlerine etkin bir şekilde erişmelerini sağlayarak, ortaya çıkan krize koordineli bir politika yanıtının vazgeçilmez bir parçasıdır. Dayanıklılığı artırmakta, yoksulluğun, işsizliğin ve kayıt dışılığın önlenmesine katkıda bulunmakta ve hızlı bir toparlanmaya katkıda bulunabilecek güçlü ekonomik ve sosyal dengeleyiciler olarak işlev görmektedir (ILO, 2020b: 1). Diğer bir ifadeyle bu dönemde sosyal korumada aktif emek piyasası tedbirleri yerine pasif emek piyasası tedbirlerine ağırlık verilmiştir.

5.2. Emek Piyasasına Yönelik Sosyal Koruma Uygulamaları

Mart 2020'den itibaren Avrupa çapında ilk ulusal kapanmaların ardından, hükümetler kısa bir süre sonra ekonominin darboğaza girmesine karşı koymak, işleri korumak ve fertlerin geçim kaynaklarını teminat altına almak için bir dizi tedbir uygulamaya koymaya başlamıştır. Arz şokunun hızla talep şokuna dönüşmesi ve birçok sektördeki ekonomik aktivitenin düşük seviyede kalması sebebiyle Covid-19 salgınının etkilerinin de hızla ortadan kalkması beklenen bir sonuç olarak görülmemektedir. Bununla birlikte, COVID-19 salgınının Güney Avrupa genelinde ulusal ve yerel düzeyde emek piyasalarında derinleşen bölünmelere (segmented labour markets) yol açması beklenen bir durumdur. Diğer OECD ülkelerinde olduğu gibi, düşük vasıflı nüfus, düşük ücretli çalışanlar, standart-dışı çalışanlar, kadınlar, göçmenler ve gençler Covid-19 ile ilgili iş kayıplarından en çok etkilenenler olmuştur. Diğer bir kilit grup, salgından önce bile emek piyasasının önünde bazı engellerle karşı karşıya olan engelli kişiler olmuştur.

Emek piyasasına katılanlara sağlanan sosyal koruma Avrupa genelinde büyük ölçüde değişmiş ve farklılaşmıştır. Kapsamla ilgili en temel farklılık, evrensel refah devletlerinin farklı yapılarından ve sosyal güvenliği istihdam statüsüne bağlayan Bismarckian anlayıştan kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte, AB'de bireysel olarak refah devletlerinin emek piyasası yapılarındaki son değişikliklere farklı tepkiler verdiği bilinmekte ve bu durum emek piyasasıyla ilgili tabloyu daha karmaşık hale getirmektedir (Seemann vd., 2021: 6).

Covid-19 salgınının sosyal sonuçları, bu sağlık krizinin ilk etkilerini ortadan kaldırmak için mevcut olan sosyal koruma mekanizmalarının işleyişi ile birlikte belirli tedbirlerin alınması ihtiyacını doğurmuştur. Ülkeler arasındaki politika tedbirlerinin sayısı ve doğasıyla ilgili farklılıklar, bu sağlık krizinin ekonomik ve sosyal etkilerinin boyutuna ve mevcut sosyal koruma sistemlerinin değişiklik olmadan bunlarla başa çıkma yeteneğine bağlıdır (Pereirinha ve Pereira, 2021: 581). Güney Avrupa ülkeleri ve Türkiye’de virüsün yayılmasını kontrol altına almak için alınan tedbirlere ek olarak bireyleri, haneleri ve firmaları Covid-19 salgınının olumsuz etkilerinden korumak için bir dizi sosyal koruma tedbirleri uygulamaya konulmuştur. Güney Avrupa ülkeleri (İspanya, Portekiz ve İtalya), daha ciddi biçimde (istihdam desteğinin ötesinde) savunmasız grupları korumak, güvenli bir ev tutmak ve aynı hizmetleri sağlamak ve aşırı borçluluğu önlemek gibi sosyal sıkıntıları önlemeyi amaçlayan daha acil ve kısa dönemli tedbirlere ağırlık vermiştir. Bu tedbirleri sosyal yardım, sosyal sigortalar ve emek piyasaları başlıkları altında toplamak mümkündür. Sosyal yardımlara yönelik tedbirler arasında nakit transferleri, aynı yardımlar, kamu işleri, kamu hizmeti ve finansman desteği yer almaktadır. Sosyal sigortaya yönelik tedbirler de ücretli izin/işsizlik yardımlarını, sağlık sigortası desteğini, yaşlılık aylıklarını ve sosyal güvenlik katkılarını (muafiyet ve sübvansiyon) kapsamaktadır. Emek piyasasına yönelik tedbirler ise ücret sübvansiyonları, aktivasyon tedbirleri, emek piyasası düzenlemelerini ve kısa çalışma sürelerini içermektedir (Gentilini vd., 2020: 29).

Tablo 6: Bileşenlere Göre Sosyal Koruma Tedbirlerine Genel Bakış

ÜLKELER	SOSYAL YARDIM				SOSYAL SİGORTA				EMEK PİYASALARI			
	Nakit Transferleri	Kamu İşleri	Aynı Okul Beslenmesi Yardımı	Kamu Hizmeti ve Finansman Desteği	Ücretli izin/işsizlik Ödeneği	Sağlık Sigortası Desteği	Emeklilik	Sosyal Sigorta Primleri (Muafiyetler/Sübvansiyon)	Ücret Sübvansiyonu	Aktivasyon Tedbirleri	Mevzuat Düzenlemeleri	Kısa Çalışma Süreleri
İspanya	x		x	x	x		x	x	x		x	x
İtalya	x		x	x	x			x	x		x	x
Portekiz	x			x	x			x	x	x	x	
Türkiye	x		x	x	x		x	x	x		x	x
Yunanistan	x			x	x			x	x	x	x	x

Kaynak: Gentilini, Ugo; Almenfi, Mohamed; Orton, Ian; Dale, Pamela. (2020). Social Protection and Jobs Responses to COVID-19 : A Real-Time Review of Country Measures. World Bank, Washington, DC. © World Bank.

<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33635>, s.35-44den faydalanılarak hazırlanmıştır.

Bu tedbirlerin örneklemde yer alan ülkelerde uygulanma durumları Tablo 6’da verilmektedir. Tablo 6’dan da görüleceği üzere sosyal yardımlar bağlamında çalışma kapsamında ele alınan ülkelerin tümünün nakit transferleri ve kamu hizmeti ve finansman desteği tedbirlerine ve üçünün (Portekiz ve Yunanistan hariç) aynı okul beslenmesi yardımı tedbirlerine başvurduğu görülmektedir. Sosyal sigorta alanında tüm ülkeler ücretli izin/işsizlik ödeneği ile sosyal sigorta primlerinde muafiyet ve sübvansiyon uygulamalarını hayata geçirirken İspanya ve Türkiye’de emekliliğe ilişkin düzenlemelere gidilmiştir. Emek piyasalarına yönelik sosyal koruma tedbirleri kapsamında tüm ülkeler ücret sübvansiyonlarına ve emek piyasası düzenlemelerine yönelmiştir. Portekiz hariç diğer ülkeler kısa çalışma süresi uygulamasına geçerken Portekiz ve Yunanistan eğitim alanında bazı düzenlemelere gitmiştir.

Türkiye’de de uygulamaya konulan tedbirler Güney Avrupa ülkelerindeki tedbirler ile benzerlik göstermektedir. Nitekim Türkiye’de özellikle istihdama ve hane halkına maddi destek kapsamında bir dizi sosyal koruma tedbirleri geliştirilmiştir. İstihdama yönelik tedbirler arasında asgari ücret desteğine devam edilmesi; kamu ve özel sektörde esnek ve uzaktan çalışmaya geçilmesi; işten çıkarmaların geçici olarak

yasaklanması ve etkilenen işyerlerindeki çalışanlara kısa çalışma ödeneği verilmesi yer almıştır. Hanehalkına destek kapsamında da ihtiyaç sahibi hanelere 1.000 TL nakdi yardım verilmesi; geliri 5.000 TL'nin altında olanlara finansman desteği sunulması ve işsiz kalanlara ve yardım talep edenlere 1.000 TL yardımda bulunulması söz konusudur (Eroğlu, 2020: 231).

Tüm sosyal koruma unsurlarına yer vermek makale çalışmasının kapsamını çok genişleteceğinden bu başlık altında emek piyasalarına ilişkin tedbirler üzerinde durulmaktadır.

5.2.1. Ücret Sübvansiyonları

Ücret sübvansiyonları, azaltılmış çalışma süresi olan ve olmayan (sıfır çalışma saatleri dahil) mevcut işleri sürdüren işverenlere verilen ücret sübvansiyonlarını içermektedir (De La Flor vd., 2021: 9). Avrupa'daki diğer çoğu ülkede olduğu gibi, Güney Avrupa ülkeleri ve Türkiye'de Covid-19 salgınının emek piyasası üzerindeki yıkıcı etkisine karşı koymak için bir araç olarak ücret sübvansiyonları önemli bir rol oynamıştır. Bununla birlikte, bu ücret koruma planlarının nasıl uygulandığı konusunda önemli farklılıklar gözlenmektedir. Yunanistan'da bu, toplu ödemeler yoluyla yapılırken, İtalya ve Portekiz'de seçenek, mevcut izin programlarını genişletmek/reforme etmek şeklinde uygulanmıştır. Benzer şekilde, İspanyol yetkililer kısmi işsizlik planlarını (ERTE 'Expedientes de Regulacio'n Temporal de Empleo) genişletmeyi tercih etmiştir. Ücret sübvansiyonları da daha savunmasız çalışanların korunmasına yardımcı olmuştur (Moreira vd., 2021: 353).

Salgından etkilenen ilk Avrupa ülkesi olan İtalya, yerleşik kısa süreli istihdam planını (Cassa Integrazione Guadagni, CIG) uygulamakta da hızlı davranmıştır. CIG, 1945'te kurulmuş ve devlet ve işverenler tarafından ortaklaşa finanse edilen bir sosyal sigorta planı ve ayrıca toplu sözleşmeler (dayanışma sözleşmeleri ve dayanışma fonları) tarafından kurulan ücret garanti araçları olarak işlemekteydi. Covid-19 salgını sırasında, ücret sübvansiyonu araçları, sektör veya büyüklükten bağımsız olarak firmaların kısa çalışma yapmalarına izin verecek şekilde genişletilmiştir. Ek olarak, Covid-19 salgını sebebiyle faaliyetlerini askıya alan veya azaltan işverenlere, değişen kurallar uyarınca, krizin geçici niteliğine veya kusur olmadığına dair herhangi bir kanıt sunmadan ücret sübvansiyonu talep etme imkânı verilmiştir (Seemann vd., 2021: 557). Kriz sırasında işten çıkarmaları caydırmak için faaliyetlerine ara veren firmaların çalışanlarına, devlet tarafından ücretinin %80'i kadar bir destek sağlanmıştır. Söz konusu desteğin dokuz haftaya kadar sürmesi ve Ağustos 2020'ye kadar uygulamada kalması öngörülmüştür. Bu tedbir, ev işleri hariç tüm ekonomik sektörleri ve büyüklüklerine bakılmaksızın tüm işletmeleri kapsamıştır. Bununla birlikte çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerle birlikte ücret sübvansiyonları tekstil, deri, kürk ve benzeri sektörlerdeki işverenler için 31 Ekim 2021'e kadar uzatılmıştır (Gentilini vd., 2022: 450).

İspanya'da mücbir sebepler sebebiyle çalışma saatlerinin azaltılmasından veya iş sözleşmesinin geçici olarak askıya alınmasından etkilenen tüm çalışanlar ERTE kapsamında uygulanan geçici ücret sübvansiyonundan yararlanma hakkına sahiptir. Bu yararlanmanın gerçekleşmesi için hem çalışma saatlerinin azaltılması hem de askıya alınması Çalışma Otoritesi tarafından doğrulanmalıdır. Yardım, işveren tarafından askıya alma veya çalışma saatlerindeki azalma kaldırılincaya kadar sürmektedir. (ILO, 2020c: 29). Covid-19 salgını sebebiyle faaliyetlerini durdurmaya veya azaltmaya zorlanan tüm İspanyol firmaları ERTE yardım programını talep etmeye hak kazanmıştır. Firmalar, herhangi bir uygunluk sınırı olmaksızın ve sosyal güvenlik sistemine katkıda bulunmak için gerekli asgari süre olmaksızın, izne çıkarılan çalışan sayısına karar vermiştir. Firma için ekonomik sübvansiyon, izinli çalışanların net maaşının %70'i ve firma tarafından ödenen toplam veya kısmi sosyal güvenlik priminin toplamını içermektedir. Başlangıçta üç aylık bir süre olan program, daha sonra 31 Mayıs 2021'e kadar uzatılmıştır (Laborda vd., 2021: 4).

Portekiz'de faaliyetleri önemli ölçüde etkilenen firmalar için basitleştirilmiş işten çıkarma rejimi sayesinde işçiler en fazla 6 aya kadar brüt ücretlerinin 2/3'ünü (%30 işveren, %70 sosyal güvenlik katkı payı) alma hakkına sahiptir. Bu rejime katılan işverenler işçileri işten çıkaramaz. Basitleştirilmiş işten çıkarma rejiminden veya Plano Extraordinário de Formação'dan (PEF) yararlanan firmalar için ticari

faaliyetlerin normalleşmesi için olağanüstü mali teşvik sunulmuştur. Özellikle genç ve uzun dönemli işsizleri hedef alan işe alma sübvansiyonları, savunmasız gruplar için takviyeler, iç bölgelerde iş yaratma ve açık uçlu sözleşmeler için daha büyük mali teşvikler (çalışan başına 5.000 Euro) öngörmüştür. Ayrıca belirli süreli sözleşmelerin açık uçlu sözleşmelere dönüştürülmesi için bir ödeme içermiştir (Gentilini vd., 2022: 674-675).

Türkiye’de de Covid-19 salgını sırasında çalışma saatlerini azaltan veya faaliyetlerini durduran firmalar için uygulanan kısa çalışma ödeneği, işçilerin ücretlerinin karşılanmasını kapsamaktadır. Ödenek en fazla 3 aya kadar verilebilmekte ve Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile 6 aya kadar uzatılabilmektedir. İşveren tarafından Covid-19 kaynaklı mücbir sebeplerle yapılan kısa çalışma başvurularında uygunluk değerlendirmesi tamamlanmadan işverenin beyanı esas alınarak kısa çalışma ödeneği verilmektedir. Kısa çalışma ödeneğinden yararlanmak için 60 gün hizmet sözleşmesi ve son 3 yılda 450 prim günü olması yeterlidir. Emekli maaşı alan çalışanlar kısa çalışma ödeneği kapsamı dışında tutulmuştur. Kısa çalışma ödeneği, çalışanların işsizlik ödeneğine hak kazanma süresinden mahsup edilmektedir. Kısa çalışma ödeneğinin günlük tutarı, çalışanın son 12 aylık sosyal güvenlik primine esas kazançları üzerinden hesaplanan günlük ortalama brüt gelirinin %60’ıdır. Kısa çalışma ödeneğinin aylık tutarı aylık asgari brüt ücretin %150’sini aşamaz (İŞKUR, 2022). Salgın döneminde yapılan değişiklikle kısa çalışma ödeneğinin kapsamı genişletilmiş, şartları kolaylaştırılmış ve süreci daha da hızlandırılmıştır. Sözkonusu dönemde, 3,7 milyon çalışan 27,7 milyar TL kısa çalışma ödeneği almıştır. 2020 yılı Mart ayında 3 ay süreyle uygulanması öngörülen uygulama bir yıl süreyle 31 Mart 2021 tarihine kadar sürdürülmüştür. Ayrıca, kısa çalışma ödeneği almaya hak kazanamayan ve ücretsiz izne çıkarılan 2,5 milyon çalışana da yaklaşık 8,3 milyar TL nakdî ücret desteği verilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2021: 133-134)

5.2.2. Aktivasyon Tedbirleri

Ülkeler ayrıca iş arayanları ve diğer grupları iş aramak ve bulmak ya da becerilerini ve istihdam edilebilirliklerini geliştirmek için desteklemek amacıyla aktivasyon tedbirleri uygulamaya koymuştur. Ekonomik faaliyetin azaldığı, işyerlerinin kapandığı ve işsizliğin arttığı bir dönemde işçileri ve iş arayanları eğitmek ve yeniden beceriler kazandırmak için yeni programlar uyarlanmış veya oluşturulmuştur. Ayrıca, ülkeler işçiler ve çalışanlar arasındaki iş eşleşmelerini kolaylaştıran çevrimiçi emek piyasası aracılığı için yeni dijital araçlar sunarak kamu istihdam hizmetlerini (KİH) yeniden düzenlenmiştir. Bu tedbirler, salgına küresel tepkinin önemli bir parçasını oluşturmuştur (Gentilini vd., 2022: 22).

Bu doğrultuda Yunanistan Nisan 2020’de belirli profesyonellere (ekonomistler/muhasebeciler, mühendisler, avukatlar, doktorlar, öğretmenler ve araştırmacılar) özel bir eğitim programı şeklinde bir kereye mahsus olmak üzere 600 Euro’luk bir burs sağlamıştır (Konstantinidou ve Capella, 2020: 1-2). Çevrimiçi programların şaşırtıcı derecede eksik tasarlanması sebebiyle profesyonellerden gelen yoğun şikayetlerin ardından, bu programlar uygulamadan kaldırılmıştır (Moreira vd., 2021: 345).

Portekiz’de de önemli bir süre üretken faaliyetlerde çalıştırılmayan işçiler için ulusal asgari ücrete kadar ücretin %50’si oranında mesleki eğitim desteği verilmiştir. Genç işçilerin emek piyasasına entegrasyonunu ve işsiz ve aktif olmayan işçilerin mesleki dönüşümünü desteklemek için staj imkanları sunulmuştur. Ekim 2020’de, en az orta öğretime sahip gençlerin dijital becerilerini geliştirmeye yönelik "Jovem+Digital" programı başlatılmıştır. Program normal çalışma süresinin geçici olarak azaltılması ile bir iş krizi durumunda şirketlerin aşamalı olarak toparlanmasına yönelik olağanüstü destek, İstihdam ve Mesleki Eğitim Enstitüsü tarafından onaylanan bir eğitim planı içermektedir. Bu eğitim planı, işçi başına Sosyal Destek Endeksi’nin %30’u (bu endeksin tam miktarı 2020’de 438,81 Euro’dur) tutarında hibe alma hakkı vermektedir (Gentilini vd., 2022: 671-672). Portekiz, Activar.PT programı aracılığıyla işgücünü dijital çağda başarılı olmak için gereken becerilerle donatmak için kapsamlı bir dijital eğitim programları paketi uygulamaya koymuştur. Beceri boşluklarını hızla belirlemek ve işsiz genç yetişkinler ve savunmasız gruplar için çeşitli eğitim yollarında akredite eğitim programları oluşturmak için özel sektör paydaşlarıyla işbirliğine

gidilmiştir. Bu programlarla 2023 yılına kadar tüm işsizlerin yeterlilik düzeylerine ve beceri profillerine uygun dijital beceriler konusunda eğitim fırsatlarına sahip olması amaçlanmaktadır (OECD, 2021: 10).

5.2.3. Kısaltılmış Çalışma Süreleri

Daha kısa çalışma süresi düzenlemeleri, çalışma süresi ve çalışma koşullarındaki düzenleyici değişiklikleri ifade etmektedir. Parasal tazminat gerektirmedikleri için firmaların çalışma süresini kısaltmalarına izin veren sübvansiyonlardan farklıdırlar (Gentilini vd., 2022: 18).

İtalya'da okulların geçici olarak kapatılması sonucunda 12 yaşından küçük çocuklara veya engelli çocuklara bakan özel ve kamu sektörü çalışanları ile serbest meslek sahiplerine, toplam 15 güne kadar (her iki ebeveyn dahil) telafi edici izin hakkı verilmiştir. Bu izin süresi boyunca, işçilere aylık ücret veya gelirin %50'si oranında tazminat hakkı tanınmıştır. İşçiler, işten ayrılmaya alternatif olarak, bebek bakıcılığı masraflarını karşılamak için 600 Euro (sağlık, kurtarma ve savunma sektörlerinde çalışanlar için 1000 Euro) ikramiye başvurusunda bulunabilirler (Biasi, 2020: 309). 14 yaşından küçük özel sektörde çalışan çocukların ebeveynleri, diğer ebeveyn çalışıyorsa ve ailede hiç kimse sosyal yardım tedbirlerinden yararlanamıyorsa evden çalışma hakkına sahiptir. Engelliler dahil tüm "kırılgan" çalışanlar 30 Haziran 2021'e kadar uzaktan çalışacaktır. Mümkün olan tüm faaliyetler ve meslekler için uzaktan çalışma için basitleştirilmiş yöntemlere sahip çalışma düzenlemelerine gidilmesi öngörülmüştür. Tele-çalışma talepleri ve bildirimleri için basitleştirilmiş prosedürler uygulamaya konulmuştur. 8 Mart 2020'de Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile işverenler tarafından her türlü istihdam ilişkisine olağanüstü hâl süresince akıllı/çevik çalışma şeklinin uygulanmasına karar verilmiştir. Kararname, tarafların bu çalışma sistemine rıza göstermesi şartı da dahil olmak üzere bazı kısıtlamaları hafifletmiş ve çalışma makamlarına basitleştirilmiş zorunlu iletişim prosedürleri getirmiştir. Bu değişiklikler, "Cura Italia" ve "Rilancio" Kararnameleri de dahil olmak üzere takip eden birkaç acil durum tedbirinde tekrarlanmıştır (Gentilini vd., 2022: 448).

İspanya'da tele çalışma olarak uzaktan çalışmanın, Covid-19 salgını sırasında sürdürülmesi teşvik edilmiştir. Evde iş sağlığı ve güvenliği açısından, istisnai olarak, "işçinin kendisi tarafından gönüllü olarak yürütülen bir öz değerlendirme yoluyla" "yükümlülükleri yerine getirmiş sayılacağı kabul edilmektedir. Çalışanların bakmakla yükümlü oldukları akrabalarına bakabilmeleri için çalışma sürelerini uyumlaştırma ve çalışma saatlerini (%100'e varan düzeyde) azaltma hakkı vardır. Hükümet, çalışma saatlerinin askıya alınması ve azaltılmasına yönelik prosedürleri güçlendirmiş, düzene sokmuş ve daha esnek hale getirmiştir (Gentilini vd., 2022: 762). Bu bağlamda tele-çalışma ve esnek çizelgeler genişletilmiştir. Bu hem işçiler hem de işverenler tarafından memnuniyetle karşılanmış ve Ekim 2020'de kabul edilen yeni uzaktan çalışma yönetmeliği, tele çalışanların haklarını güvence altına almayı amaçlamıştır (Molina, 2021: 18).

Portekiz'de Ağustos 2020'de istihdamı sürdürmek amacıyla, normal çalışma süresinin geçici olarak azaltılması için bir iş krizi durumunda firmalara kademeli olarak toparlanmaları amacıyla olağanüstü destek sağlanmıştır. Olağanüstü destek Covid-19 salgınından etkilenen ve sonuç olarak bir iş krizi durumunda olan sosyal sektör de dahil olmak üzere özel nitelikli işverenler için geçerlidir. Çalışma süresi indirimi bir ay sürmekte, ancak aylık olarak uzatılabilmektedir. Firmaların, iş krizinin düzeyine ve yılın zamanına bağlı olarak çalışma süresini azaltmalarına izin verilmektedir (Gentilini vd., 2022: 672-673). Bu alanda gerçekleştirilen bir başka uygulama iş ilişkisinin şekli ne olursa olsun, görev ve sorumlulukların işçi tarafından uzaktan yerine getirilebilmesi koşuluyla tele-çalışmaya geçme zorunluluğudur (Martins, 2020: 3).

Yunanistan'da Mart 2020'de işverenlere uzaktan çalışmayı tek taraflı uygulama hakkı tanınmış ve çalışanların ayın %50'si kadar çalıştığı özel bir yarı zamanlı çalışma sistemine geçilmiştir. Kasım 2020'de yürütülen işin türü izin verdiğinde, 31 Aralık 2020'ye kadar çalışanların %50'si için zorunlu uzaktan çalışma başlatılmıştır (Gentilini vd., 2022: 364). Kasım 2020'de Hükümet, işyerinde aşırı kalabalıklaşmayı önlemek için çalışanların çalışma programlarının uyarlanması ve yeniden düzenlenmesi gerektiğini ilan etmiştir. 30 Eylül 2020 tarihine kadar hassas durumdaki çalışanlar, uzaktan çalışmanın mümkün olması kaydıyla

herhangi bir yolla (örneğin, telefon, e-posta vb.) uzaktan çalışma talep etme hakkına sahiptir ve mümkün olmadığı takdirde işveren bunu sağlamak için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür. Kasım 2020'nin başından bu yana, kamu sektöründeki kronik sağlık şartları ve/veya sınırlı işlevsellik ve engellilikle ilgili bozukluk türleri dahil olmak üzere yüksek risk altında olan hassas gruplara ait olan tüm çalışanlar için uzaktan çalışma ve özel izin zorunludur (Strati, 2022: 25).

Türkiye'de de Covid-19 salgını sebebiyle çalışma sürelerinin kısaltılmasına ilişkin bir dizi uygulamalara gidilmiştir. Bunlardan ilki telafi çalışmasının süresine ilişkindir. 4857 sayılı İş Kanunu'nun 64. maddesinde 25 Mart 2020'de yapılan değişikliklerle zorunlu sebeplerle işin durması, ulusal bayram ve genel tatillerden önce veya sonra işyerinin tatil edilmesi veya benzer nedenlerle işyerinde normal çalışma sürelerinin önemli ölçüde altında çalışılması veya tamamen tatil edilmesi ya da işçinin talebi ile kendisine izin verilmesi hallerinde işveren tarafından uygulanan telafi çalışmasının süresi 2 aydan 4 aya çıkarılmıştır. Böylece Covid-19 salgını sebebiyle işin işyerinde kesintiye uğraması ya da normal çalışma sürelerinin önemli miktarda altında çalışılması durumunda işverenin maruz kaldığı iş kayıplarının giderilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, 26 Ağustos 2020 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanan 11 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile çalıştırılma biçimine bakılmaksızın kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlara uzaktan çalışma ve dönüşümlü çalışma gibi esnek çalışma uygulamaları getirilmiştir.

5.2.4. Emek Piyasası Düzenlemeleri

Emek piyasası düzenlemeleri, kıdem tazminatı yükümlülüklerindeki değişiklikleri, işe alma esnekliğini, işten çıkarma prosedürlerini, izin politikalarında ve ücretlerde yapılan değişiklikleri ve ayrıca iş teftişlerini içermektedir (De La Flor vd., 2021: s. 10).

İtalya'da 17 Mart 2020 tarihli ve 18 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 46. maddesi uyarınca, işverenlerin 60 gün süreyle toplu işten çıkarma işlemi başlatmaları yasaklanmıştır. Buna karşılık, 23 Şubat 2020'den sonra başlatılan bekleyen işten çıkarma prosedürleri zorunlu olarak askıya alınmıştır (Biasi, 2020: 309). Cura Italia Kararnamesi'nin bir parçası olarak, işverenlerin Covid-19 salgınının işyerlerinde yayılmasını önlemek ve kontrol altına almak için bazı gelişmiş iş sağlığı ve güvenliği (İSG) tedbirleri almasını gerektiren özel bir protokol geliştirilmiştir. Bu İSG tedbirleri, 14 Mart 2020'de İtalya Başbakanın arabuluculuğunda sosyal ortaklar tarafından kabul edilen bir anlaşmanın sonucudur. Bu anlaşma, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'nün gerekliliklerine uygun gelişmiş İSG tedbirlerinin uygulanmasına ilişkin ulusal yönergeleri içermektedir (Gentilini vd., 2022, 447). Bu protokol, işvereni, yetkili makamların kararları hakkında işçileri bilgilendirmekle, bireysel koruyucu tedbirleri sağlamakla ve işyerlerinin hijyen ve sanitasyonunu tedarik etmekle yükümlü kılmaktadır (Loi, 2022: 17). Bir diğer önemli düzenleme, belirli süreli sözleşmelerin şartlar olmaksızın 30 Ağustos 2020'ye kadar uzatılması veya yenilenmesi imkanını getiren Rilancio Kararnamesi'nin 93. maddesindeki belirli süreli sözleşmelere ilişkin genel hükümden sapmadır (Gaglione vd., 2020: 4). 19 Mayıs 2020'de, Rilancio Kararnamesi, belirli süreli sözleşmelerin uzatılması ve yenilenmesine ilişkin olağan hükümlerden sapma yoluyla, 23 Şubat 2020 itibarıyla, kanunun öngördüğü gerekçeler karşılansa bile, halihazırda yürürlükte olan tüm belirli süreli sözleşmelerin 30 Ağustos 2020'ye kadar yenilenmesi veya uzatılması ihtimalini ortaya koymaktadır. 23 Mart 2020 tarihli Sostegni Kararnamesi ile belirli süreli iş sözleşmelerinin işle ilgili sebepler belirtilmeksizin bir defaya mahsus olmak üzere 31 Aralık 2021 tarihine kadar en fazla 12 ay süreyle yenilenmesi veya uzatılması mümkündür. Her durumda, belirli süreli istihdam için maksimum 24 aylık süreye her zaman uyulması öngörülmüştür (Gentilini vd., 2022: 447-448).

İspanya'da 17 Mart 2020'de Covid-19 salgınının ekonomik ve sosyal etkileriyle başa çıkmak için alınan olağanüstü tedbirler çerçevesinde Kraliyet Kararnamesi ile istihdam seviyelerini korumak için iki ana tedbir kabul edilmiştir. Bunlardan birincisi istihdamın geçici olarak askıya alınması için mevcut prosedürlerin (ERTE) uygulanmasının kolaylaştırılmasıdır. İkincisi ise, işverenin disiplin yetkilerine dayalı öznal işten çıkarmalar dışında, iş sözleşmelerinin feshinin yasaklanmasıdır (Alhambra, 2020: 320-321).

Sağlık Bakanlığı, işe dönüşte Covid-19 salgınına karşı iyi uygulamalar rehberi hazırlamıştır. Hükümet, tarım sektöründe geçici işçi çalıştıran işletmeler için Covid-19'un önlenmesi ve kontrol altına alınması ile iş güvenliği ve sağlığını garanti etmek için bir kılavuz yayınlamıştır. Hükümet, tarım sektöründe işçilerin geçici olarak işe alınmasını teşvik etmeyi amaçlayan istihdam tedbirleri almıştır. Bu, Covid-19 salgını sırasında tarımsal faaliyeti sağlamak için olağanüstü istihdam esnekliği tedbirlerinin uygulanmasını içermiştir. Ayrıca hükümet emekli sağlık personelinin işe dönmesine izin vermiştir (Gentilini vd.: 2022, 762).

Portekiz'de de koruyucu mevzuatta çeşitli düzenlemelere gidilmiştir. Covid-19 salgınının neden olduğu kriz sırasında işverenlere ve işçilere anında destek sağlamayı amaçlayan 10-G/2020 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile basitleştirilmiş bir işten çıkarma süreci onaylanmıştır. Basitleştirilmiş işten çıkarma düzenlemesi işten çıkarma sırasında ve feshi takip eden 60 gün içinde işten çıkarmaları yasaklayan özel bir hükme sahiptir. İşveren, toplu işten çıkarma veya kadroların tasfiyesi sebebiyle işten çıkarma kapsamına girmese dahi hiçbir iş sözleşmesini feshedemez. Bu düzenleme belirli süreli veya geçici sözleşmelerin feshini, deneme süresi içinde feshi veya karşılıklı anlaşma ile feshi kapsamamaktadır (Martins, 2020: 2). 12 yaşın altındaki bir çocuğa veya bakmakla yükümlü olunan diğer kişilere veya yaşına bakılmaksızın engelli veya kronik hastalığı olan bir çocuğa sahip çalışanlara yönelik olarak acil yardım, erken çocukluk veya engellilik için bir okulda veya sosyal destek ekipmanında sınıf ve öğretim dışı faaliyetlerin askıya alınmasından kaynaklanan haklı gerekçelerle işten ayrılmayı yeniden tanımlanmıştır. Bu sebeple, 2020-2021 eğitim-öğretim yılı için, okulların tatil olduğu dönemlerde veya bunların dışında o bölgede çalışmaya devam etmemeleri okul takvimine göre mazeretli devamsızlık olarak kabul edilmektedir. Nisan 2020'de Ulusal Sağlık Hizmetine entegre hizmet ve kuruluşlarla bağlantılı profesyonellerin iş sözleşmelerini feshetmesi geçici ve istisnai olarak askıya alınmıştır (Gentilini vd., 2022: 672).

Türkiye'de ise 17 Nisan 2020'yi takip eden üç ay boyunca her türlü iş ilişkisi için -hizmet sözleşmeleri veya iş sözleşmeleri- işten çıkarma yasağı getirilmiştir. İşverenin işçiyi işten çıkarmasının yasak olduğu durumlarda işverene işçiyi/çalışanı üç ay süreyle tamamen veya kısmen ücretsiz izne çıkarma hakkı verilmiştir (Kasım, 2020: 2). Nitekim 4857 sayılı İş Kanunu'na 16 Nisan 2020 tarihinde eklenen geçici madde 10 ile "bu Kanunun kapsamında olup olmadığına bakılmaksızın her türlü iş veya hizmet sözleşmesi, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç ay süreyle 25 inci maddenin birinci fıkrasının (II) numaralı bendinde ve diğer kanunların ilgili hükümlerinde yer alan ahlak ve iyi niyet kurallarına uymayan haller ve benzeri sebepler, belirli süreli iş veya hizmet sözleşmelerinde sürenin sona ermesi, işyerinin herhangi bir sebeple kapanması ve faaliyetinin sona ermesi, ilgili mevzuatına göre yapılan her türlü hizmet alımları ile yapım işlerinde işin sona ermesi halleri dışında işveren tarafından feshedilemez" hükmü getirilmiştir. Bu yasak 30 Haziran 2021 tarihine kadar devam etmiştir. Salgının başından itibaren, hastalığın iş yerlerinde yayılmasını önlemek üzere, 45 binin üstündeki iş sağlığı ve güvenliği profesyoneli sahada görevlendirilmiştir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından bulaş riski yüksek sektörler başta olmak üzere 28 farklı sektör ve çalışma alanına özgü tedbirleri içeren rehberler, videolar ve kontrol listeleri hazırlanmış ve ilgili tüm tarafların kullanımına sunulmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2021: 136). Bakanlık tarafından yayınlanan ve işyerlerinde alınması gereken tedbirleri çok detaylı bir şekilde ortaya koyan kılavuzda esnek çalışma yöntemleri de tavsiye edilmiştir. Fiziksel mesafe ile ilgili düzenlemelere odaklanan bu düzenlemeler fiziksel mesafeye izin verecek şekilde işlerin yeniden düzenlenmesi, hijyen kuralları, nesnelere minimum temas, kişisel koruyucu ekipman kullanımı ve sağlık kontrollerini kapsamıştır (Kasım, 2020: 3). Ayrıca, mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve barınma şartlarının denetimi ile tarım ürünlerinin piyasaya ulaşımını kolaylaştıracak bir düzenleme yapılmıştır (Gentilini vd., 2022: 834).

Yunanistan'da ise salgın sebebiyle faaliyetlerini durdurmak zorunda kalan işletmelerin özel maksat tazminatı alan çalışanlarının iş sözleşmelerini feshetmelerine izin verilmemiş ve 18 Mart 2020'den itibaren bu tür fesihler geçersiz kabul edilmiştir. Salgından olumsuz etkilenen işverenlere, çalışanlarının

tamamının veya bir kısmının iş sözleşmelerini askıya alma hakkı tanınmıştır. Maliye ve Çalışma Bakanlıklarının 28 Mart 2020 tarihli ortaklaşa kararı ile askıya alma süresi 45 gün olarak belirlenmiş, ancak bu sürenin yetkili makamlar tarafından uzatılabileceği ifade edilmiştir (Gentilini vd., 2022: 363).

6. Sonuç ve Değerlendirme

Küresel bir halk sağlığı sorunu olan Covid-19 salgını karşısında AB, Euro bölgesi borç krizinden bile daha büyük ve öngörülemez yeni bir ekonomik krizle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla bu kriz AB'nin zor günlerde de tam bir birlik olduğunu gösterip göstermeyeceği açısından bir test olma özelliğine bürünmüştür. Krizin sebebi tüm üye devletler için dışsal ve simetrik olsa da yüksek borç yükü bulunan üye ülkelerin krizden çıkış yollarını bulmada zorlandıkları için sonuçlarına karşı özellikle savunmasız kalmaları kaçınılmaz olmuştur. Genel olarak AB, Mart 2020'den itibaren, tıpkı 2008 Finansal Krizi'nde olduğu gibi, 'neo-Keynesyen' bir anlayışla, tüm üye ülkelerin acil halk sağlığı ve ölümcül hastalıkla mücadele etmek ve kapanmanın ekonomik kayıplarını telafi etmek için harcamalarını artırma yoluna gitmesi, sosyal Avrupa kimliğine uygun olarak refah devletinin halen devam ettiğini göstermeye de hizmet etmiştir denilebilir. Sosyal politikanın, ekonomik canlanma işlevi açısından önemli olduğu kadar kriz yönetimi için de önemli olduğu, bu sürecin hatırlattığı önemli bir sonuçtur.

Daha önceki krizlerde olduğu gibi, diğer refah devleti modellerinin yanı sıra incelemeye dahil edilen Güney Avrupa refah modeli özellikleri gösteren Türkiye ve diğer ülkelerde de ekonominin tüm alanlarında ve emek piyasasında bu krizin olumsuz etkileri orantısız ve derin bir şekilde hissedilmiştir. Küresel bir sorun niteliğine bürünen Covid-19 salgınının halk sağlığına yönelik yıkıcı etkilerini hafifletmek ve ortadan kaldırmak için bir dizi tedbire başvurulmuştur. Yukarıda açıklanan salgının halk sağlığı üzerindeki ölümcül etkilerini gidermeye yönelik uygulamaya konulan tedbirler kapsam açısından Güney Avrupa ülkeleri ve Türkiye'de benzerlik göstermektedir. Sözkonusu tedbirlerin genelde ekonomi ve özelde emek piyasasında olumsuz yansımaları görülmüştür. Sözkonusu bu olumsuz etkiler salgının ilk dalgasından en çok etkilenen Güney Avrupa ülkelerinde ve Türkiye'de daha yıkıcı bir şekilde gözlenmiştir. 2020 yılının ikinci çeyreğinde ekonomik büyümedeki daralmalar zirve noktasına ulaşmıştır. Ekonomik büyümedeki bu olağanüstü daralmaların olumsuz etkileri, bu ülkelerin emek piyasalarında derhal görülmeye başlamıştır. Dolayısıyla bu gelişmeler bizi, Covid-19 salgınının etkilerini ve bu etkilere karşı geliştirilen ve uygulanan tedbirleri, Güney Avrupa refah rejimi açısından değerlendirmenin en iyi alanının emek piyasaları olduğu gerçeği ile karşı karşıya getirmiştir. Ayrıca, bu kriz aynı zamanda Türkiye'nin Güney Avrupa refah rejimi ile hangi alanlarda benzerliğe ve hangi alanlarda farklılıklara sahip olduğunu göstermesi bakımından bir test özelliği kazanmıştır. Aynı dönemde çalışma süreleri azalmış, istihdamda düşüşler gözlenmiş, işsizlikte artışlar yaşanmış, geleneksel standart çalışmadan kısa süreli ve uzaktan çalışmaya geçilmiş ve insanlar emek piyasası dışına yönelmek zorunda kalmıştır. Covid-19 salgınının emek piyasasındaki olumsuz etkileriyle en fazla kadınlar, gençler ve enformel sektörde çalışanlar karşılaşmıştır.

Güney Avrupa ülkeleri ve Türkiye emek piyasalarında yaşanan bu yıkıcı etkileri hafifletmek ve çalışanları ve firmaları korumak amacıyla ücret sübvansiyonları, aktivasyon tedbirleri, kısaltılmış çalışma süreleri ve emek piyasası düzenlemeleri şeklinde bir dizi uygulamalara başvurmuştur. Sosyal koruma tedbirlerinin uygulanma esasları (kapsam, süre ve ödenek miktarı) farklılık göstermekle beraber ilk göstergeler olumlu sonuçlara işaret etmektedir. Nitekim 2020 yılının dördüncü çeyreğinden itibaren nispi olarak istihdamdaki artışlar ve işsizlikteki azalmalar bu durumu doğrulamaktadır. Ayrıca emek piyasasına yönelik bu düzenlemelerin toplam talebi canlı tutma gibi bir işlevi de söz konusudur.

Emek piyasasına yönelik sosyal koruma uygulamaları sürekli değil geçici niteliktedir. Salgın, tüm ülkelerde emek piyasasına yönelik sosyal koruma uygulamalarındaki eşitsizlikleri, yetersizlikleri ve kapsam boşluklarını açıkça ortaya koymuştur. Unutulmamalıdır ki, tünelin sonu görülmekle birlikte Covid-19 salgınının ekonomik ve sosyal hayatta meydana getirdiği tahribatın olumsuz etkileri henüz tam olarak kaybolmamıştır. Bunun yanı sıra dünyanın, bugüne kadar olduğu gibi, gelecekte de bu ve benzeri krizlerle

karşılaşması kaçınılmazdır. Dolayısıyla ülkeler sosyal korumada karşılaşılan eşitsizliklerin, yetersizliklerin ve kapsam boşluklarının üstesinden gelmek ve insan merkezli bir toparlanmayı gerçekleştirmek için çaba göstermelidir. Bu bağlamda ilk olarak uzun vadede mevcut yapısal zorlukları ve insana yaraşır iş açıklarını çözüme kavuşturmayı amaçlayan kapsayıcı ekonomik büyüme politikaları hayata geçirilmelidir. İkinci olarak salgından en çok etkilenen kayıt dışı sektörlerde ve standart dışı istihdamda yer alan işçiler de dahil olmak üzere tüm işçiler sosyal koruma kapsamına alınmalıdır. Üçüncü olarak, sosyal koruma açıkları kapatılmalı ve kapsamlı, yeterli ve sürdürülebilir sosyal korumaya evrensel erişim sağlanmalıdır. Son olarak insan merkezli bir iyileşmeyi ve kapsayıcı bir geleceği güvence altına almayı esas alan bir sosyal koruma stratejisi oluşturma sürecinde sosyal diyaloga her zamankinden daha fazla değer verilmelidir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Katkı Beyanı: Aykaç, M. araştırmanın tasarımı, araştırmanın analizi, araştırmanın kavramsallaştırılması, yazımı, içeriğin eleştirel gözden geçirilmesi süreçlerinde geliştirici katkılar sağlamıştır. Murat, G. araştırmanın tasarımı, araştırmanın analizi, araştırmanın kavramsallaştırılması, yazımı, içeriğin eleştirel gözden geçirilmesi süreçlerinde geliştirici katkılar sağlamıştır.

Kaynakça

- Alfonso Viguria, U. & Casamitjana, N. (2021). Early interventions and impact of covid-19 in Spain, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(8), 4026.
- Alhambra MAG-M. (2020). Covid-19 and labour law in Spain, *European Labour Law Journal*, 11(3):319-323.
- Arkan N. & Murat G. (2021). Çalışma Hayatında Kadınlara Yönelik Sosyal Koruma, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 11(1). 175-194.
- Aykaç, M. & Murat, G. (2019). Sürdürülebilir kalkınma gündemi bağlamında çocuk işçiliğinin önlenmesinde sosyal koruma tabanları, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi CEEİK 2018 Özel Sayısı*, 93-118.
- Aysan, M., F. (2019). *Geleceğin Türkiye'sinde sosyal politikalar: eğilimler, sorunlar ve çözüm önerileri*, İstanbul: İlke Yayınları.
- Biasi, M. (2020). Covid-19 and labour law in Italy, *European Labour Law Journal*, 11(3), 306-313.
- Casquilho-Martins, I. & Belchior-Rocha, H. (2022). Responses to covid-19 social and economic impacts: a comparative analysis in Southern European countries, *Social Sciences*, 11(2), 36.
- CCSA (2021). *How covid-19 is changing the world: A statistical perspective* Volume III, New York.
- Cherkaoui T., Birgel S. Arnold M., Mohyidin R. & Başbay M. M. (2021). *Managing the pandemic: Turkey's multi-pronged response to covid-19*, TRT World Research Centre.
- Culfaz, E. (2016). *South European welfare regime model and the Turkish case* (Doctoral, Universidad Complutense), 14 Ağustos 2022 tarihinde <https://eprints.ucm.es/id/eprint/40613/1/T38183.pdf> adresinden alındı.
- De La Flor, L., Mujica, I., Fontenez, M. B., Newhouse, D., Rodriguez, A. C., Sabharwal, G. & Weber, M. (2021). *Taking stock of covid-19 labor policy responses in developing countries, jobs watch covid-19*, World Bank, Washington, DC. © World Bank.

- Duddu, P. (2020). *Coronavirus in Italy: Outbreak, measures and impact*, 12 Haziran 2022 tarihinde <https://www.pharmaceuticaltechnology.com/features/covid-19-italy-coronavirusdeaths-measures-airports-tourism/> adresinden alındı.
- Eroğlu, E. (2020). Covid-19'un ekonomik etkilerinin ve pandemiyle mücadele sürecinde alınan ekonomik tedbirlerin değerlendirilmesi, *International Journal of Public Finance*, 5(2), 211-236.
- European Commission (2020). *Labour Market and Wage Developments in Europe, Annual Review 2020*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Commission (2022). *A new era for Europe how the European Union can make the most of its pandemic recovery, pursue sustainable growth, and promote global stability*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Eurostat (2022). https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSI_LONG_Q__custom_3773659/default/table?lang=en
- Ferrera, M., Hemerijck, A. & Rhodes, M. (2000). Recasting European welfare states for the 21st century, *European Review*, 8(3), 427-446.
- Gaglione, C., Purificato, I. & Rymkevich, O. P. (2020). Covid-19 and labour law: Italy, *Italian Labour Law E-Journal*, 13(1S).
- Gentilini, U., Almenfi, M., Orton, I. & Dale, P. (2020). *Social protection and jobs responses to covid-19: A real-time review of country measures*, World Bank, Washington, DC. © World Bank.
- Gentilini, U., Almenfi, M. B. A., Iyengar, TMM, Okamura, Y., Downes, J. A., Dale, P., Aziz, S. (2022). *Social protection and jobs responses to covid-19: A real-time review of country measures*, Washington, DC: World Bank. © World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/37186>.
- Grütjen D. (2008). The Turkey welfare regime: an example of the southern European model?, The role of the state, market and family in welfare provision, *Turkish Policy Quarterly*, 7(1): 111-129. <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html>.
- ILO (2020). *ILO monitor: Covid-19 and the world of work: Updated estimates and analysis third edition*, Briefing Note, Geneva: International Labour Organization.
- ILO (2020a). *Global Wage Report 2020–21: Wages and minimum wages in the time of COVID-19*, Geneva International Labour Office
- ILO (2020b). *Social protection responses to the COVID-19 crisis: Country responses and policy considerations*, ILO Brief, Geneva: International Labour Office.
- ILO (2020c). *Temporary wage subsidies country examples, appendix*, Geneva: International Labour Organization.
- ILO (2021). *Assessment of the social security responses to covid-19: Lessons from the Western Balkans and Eastern Europe during the first stage of the pandemic*, ILO Decent Work Technical Support Team and Country Office for Central and Eastern Europe (DWT/CO-Budapest), – Budapest.
- ILO (2021a). *World Employment and Social Outlook: Trends 2021*, Geneva: International Labour Office.
- ILO (2021b). *ILO monitor: Covid-19 and the world of work seventh edition*, Briefing Note, Geneva: International Labour Organization.
- İŞKUR (2022). <https://www.iskur.gov.tr/isveren/kisa-calisma-odenegi/genel-bilgiler/>.

- Kasım, C. (2020). COVID-19 and labour law: Turkey, *Italian Labour Law E-Journal*, 13(1).
- Konstantinidou, D. & Capella, A. (2020). *Greece's socio-economic response to the COVID-19 pandemic*, ESPN Flash Report 2020/35, European Social Policy Network (ESPN), Brussels: European Commission.
- Koray, M. (2003). Avrupa refah devleti: anlamı, boyutları ve geleceği, *TÜSİAD Görüş Dergisi*, 57, 64-74.
- Laborda, J., Rivera-Torres, P., Salas-Fumas, V. & Suárez, C. (2021). Is there life beyond the Spanish government's aid to furloughed employees by covid-19?, *PLoS ONE*, 16(6): e0253331.
- Ladi, S. & Tsarouhas, D. (2020). EU economic governance and covid-19: policy learning and windows of opportunity, *Journal of European Integration*, 42(8), 1041-1056.
- Leibfried, S. (2005). Towards a european welfare state?, C. Jones içinde, *New perspectives on the welfare state in Europe* (s. 120-143). London: Routledge Press.
- Loewe, M. & Schüring, Esther (2021) Introduction to the Handbook on Social Protection Systems, , Esther Schüring and Markus Loewe içinde, *Handbook on social protection systems* (s. 1-35). Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Loi, Daniela, (2022). *Revaluation of working conditions and wages for essential workers, Country study on Italy (Annex 3.4.)*, Publication for the Committee on Employment and Social Affairs, Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies, European Parliament, Luxembourg.
- Mamede, R. P., Pereira, M. & Simões, A. (2020). *Portugal: Rapid assessment of the impact of covid-19 on the economy and labour market*, Geneva: International Labour Organization.
- Martins, C. D. (2020). Covid-19 and labour law: Portugal, *Italian Labour Law E-Journal*, 13(15).
- Matthijs, M. & McNamara, K. (2015). The Euro crisis' theory effect: Northern saints, southern sinners, and the demise of the Eurobond, *Journal of European Integration*, 37(2), 229-245.
- Molina, O. (2021). Spain: Working life in the covid-19 pandemic 2020. Eurofound, Working Paper.
- Moreira, A., Léon, M., Coda, M. F. & Roumpakis, A. (2021). In the eye of the storm...again! Social policy responses to covid-19 in Southern Europe, *Social Policy & Administration*, 55(2), 339–357.
- Murat, G. (2021). Covid-19 genel salgını ve emek piyasaları, H. Ç. Bal içinde, *Covid-19 genel salgın sürecinin sosyoekonomik etkileri* (s. 95-129). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Muravska, T. & Denis, D. (2020). Nations resort to a redistribution to rescue the western model for the post-pandemic world: An EU and Canadian approach, *Studia Europejskie – Studies in European Affairs*, 4, 45-74.
- Natili, M. & Jessoula, M. (2022). COVID-19 and the welfare state: impacts, mechanisms, and responses". De Gruyter Handbook of Contemporary Welfare States, Bent Greve içinde, *Handbook of contemporary welfare states* (s. 101-118). Boston: De Gruyter.
- OECD (2021). *OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19): Designing active labour market policies for the recovery*, Paris: OECD Publishing.
- OECD (2022). Quarterly GDP (indicator). doi: 10.1787/b86d1fc8-en.
- OECD (2022a). Unemployment rate (indicator). doi: 10.1787/52570002-en.
- OECD (2022b). Unemployment rate by age group (indicator). doi: 10.1787/997c8750-en.
- Peralta-Santos, A., Saboga-Nunes, L. & Magalhães, P. C. (2021). A tale of two pandemics in three countries Portugal, Spain, and Italy, Greer, S. L., King, E. J., Fonseca, E. M. & Peralta-Santos, A. içinde,

Coronavirus politics: The comparative politics and policy of Covid-19 (361-377), University of Michigan Press.

Pereirinha, J. A. C., & Pereira, E. (2021). Social resilience and welfare systems under covid-19: A European comparative perspective, *Global Social Policy*, 21(3), 569–594.

Politis, I., Georgiadis, G., Papadopoulos E., Fyrogenis, I., Nikolaidou, A., Kopsacheilis, A., Sdoukopoulos, A. & Verani, E. (2021). Covid-19 lockdown measures and travel behavior: The case of Thessaloniki, Greece, *Transportation Research Interdisciplinary Perspectives*, 10, 1-16.

Ruiu, M. L. (2020). Mismanagement of covid-19: lessons learned from Italy, *Journal of Risk Research*, 23(7-8), 1007-1020.

Sapir, A. (2020). Why has covid-19 hit different European Union economies so differently?, *Policy Contribution Issue n°18* | September.

Seemann, A., Becker, U., He L., Hohnerlein, E. M. & Wilman N. (2021). Protecting livelihoods in the Covid-19 crisis: A comparative analysis of European labour market and social policies, *Global Social Policy*, 21(3), 550-568.

Skidelsky R. (2018). *Money and government-The past and future of economics*, New Haven and London: Yale University Press.

Strati, E. (2022). *Covid-19 and people with disabilities Assessing the impact of the crisis and informing disability-inclusive next steps*, European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, Luxembourg: Publications Office of the European Union.

TÜİK (2021). İşgücü Girdi Endeksleri, I. Çeyrek: Ocak - Mart, 2021. 11 Kasım 2022 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Girdi-Endeksleri-I.-Ceyrek:-Ocak---Mart,-2021-37266> adresinden alındı.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (2020). Türkiye'nin Koronavirüsle Etkin Mücadelesi. 20 Mayıs 2022 tarihinde

https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/T%C3%BCrkiyenin_koronavir%C3%BCsle_etkin_m%C3%BCcadelesi_compressed.pdf adresinden alındı.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (2021). Asrın Küresel Salgını | Türkiye'nin Koronavirüsle Başarılı Mücadelesi, 22 Mayıs 2022 tarihinde

<https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/TurkiyeninKoronavirusleBasariliMucadelesi.pdf> adresinden alındı.

WHO (2022). <https://covid19.who.int/>